

Кирило Степаненко

ЖІНКИ В ПОЛІТИЦІ

(СВІТОВИЙ ТА
УКРАЇНСЬКИЙ
ДОСВІД)

Дніпро | ЛІРА | 2019

УДК 32-055.2:352](100)
С 79

Степаненко К. В.

С 79 Жінки в політиці (світовий та український досвід).
Дніпро: ЛІРА, 2019. 100 с.

ISBN 978-966-981-222-3

Книга Кирила Степаненка «Жінки в політиці (світовий та український досвід)» є публіцистичним твором, що містить пізнавальну, цікаву інформацію про роль жінки у світовій та українській політиці. Значне місце у книзі відведено діяльності українських жінок, які на хвилі революційних перетворень 2014 року «увірвалися» в українську політику та значно покращили її якість.

«В результаті дострокових парламентських виборів у вищий законодавчий орган країни від проєвропейських партій потрапило чимало сміливих українок, які не боялися взяти на себе відповідальність за проведення важливих для країни реформ. Не оцінюючи роль і значення цих партій в побудові нової України, слід визнати той факт, що саме жінки-депутатки запустили процес «політичної емансипації», і це все частіше проявляється в різних державних рішеннях. Їх активність змусила знову звернутися до питань гендерної рівності в політиці і спровокувала хвилю інтересу жіночих рухів до участі в реформуванні держави. Політична практика останніх років, особливо на тлі некомпетентності багатьох чоловіків з «вищої ліги», дозволяє говорити про появу нової генерації жінок, які з головою занурилися у вирішення важливих для країни завдань».

Розраховано на широке коло читачів.

УДК 32-055.2:352](100)

ISBN 978-966-981-222-3

© К. В. Степаненко, 2019

© ЛІРА, 2019

Всім сміливим українкам присвячується

ЗМІСТ

Передмова	6
Глава 1. Еволюція жіночої політичної свідомості: від Нефертіті до королеви Вікторії	8
Глава 2. Гаряче ХХ століття. Перші гучні імена жінок у світовій політиці (Елеонора Рузвельт, Голда Меїр, Індіра Ганді, Беназір Бхутто, Корасон Акіно, Маргарет Тетчер)	19
Глава 3. Генерація жінок-політиків нового тисячоліття (Ангела Меркель, Мішель Бачелет, Крістіна Фернандес де Кіршнер, Даля Грібаускайте, Керсті Кальюлайд, Марі-Луїз Колейро Прека, Аміна Гураб-Факім, Тереза Мей, Колінда Грабар-Кітарович, Джасінда Ардерн)	35
Глава 4. Особливості «жіночої» політики пострадянських держав	55
Глава 5. Україна на шляху досягнення гендерної рівності	74
Глава 6. Жінки в сучасній українській політиці: виклики і перспективи	84
Замість післямови	98

ПЕРЕДМОВА

Тільки в сучасній історії більше 125 жінок обіймали і продовжують обіймати високі політичні посади¹, а перші спроби управління жінкою державою датуються приблизно XXXI століттям до н. е. Участь жінок у світовій політиці можна умовно розділити на три історичні періоди. Перший період має найзначнішу протяжність і починається з епохи становлення стародавніх держав, таких як Єгипет або Рим. Початком другого періоду інтенсивної присутності жінок у світовій політиці можна вважати участь Елеонори Рузвельт у робочій групі з підготовки Загальної декларації прав людини у 1948 році. Третій період розпочався з настанням нового тисячоліття і протікає на наших очах. Приємно зазначити, що насиченість третього, або назвемо його новітнього, періоду участі жінок у світовій політиці обумовлена, в тому числі, і активністю українських жінок.

Запропоновані етапи, як ми бачимо, окреслюються умовними часовими рамками і дозволяють зробити висновок про певну циклічність жіночої участі в управлінні державою і політичним життям народів. І якщо перший етап знаменується переважно проявом жінкою своїх лідерських якостей всередині держави, то наступні два етапи безпосередньо пов'язані з міжнародною глобальною політикою.

Окрім історичного, не менш важливим є політико-управлінський критерій, який пов'язаний із формою державного правління. Якщо у стародавньому світі і середньовіччі участь

---

¹ Список жінок – голів держав та урядів (станом на 18 червня 2019 року). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_женщин_—_глав_государств_и_правительств.

жінок у політиці було пов'язано виключно із монархією – традиційною для того часу формою правління, то масове становлення у ХХ столітті республік сприяє тому, що жінки отримують шанс зайняти виборчі посади президента або депутата парламенту. Таким чином, відбувається розширення можливостей для більшої кількості активних жінок реалізувати себе у високій політиці. Інші фактори, що впливають на ці процеси, також будуть розглянуті в книзі, однак головним її посилом слід вважати думку про те, що будівництво і розвиток політичної моделі існування сучасних суспільств або спільнот вже неможливо уявити без участі жінок.

Наприкінці цієї короткої передмови я хочу висловити вдячність українським жінкам – представницям влади, більшість з яких в цей непростий час чесно і професійно виконують свою роботу, і які надихнули мене на написання цієї книги. Мені хочеться подякувати жінкам з наукових кіл – Тамарі Мельник, Катерині Левченко, Ларисі Кобелянській, Оксані Ярош, Ларисі Наливайко, Тамарі Марценюк і багатьом іншим, хто займається питаннями встановлення гендерного паритету в Україні – за їх спроби довести громадськості через свою діяльність актуальність і важливість цих проблем.

Окремо я хочу подякувати Ірині Грицай, з якою мені випала честь працювати і яка допомагала в написанні останньої глави цієї книги. І, звичайно ж, я хочу висловити захоплення всім українкам і всім жінкам світу, які борються за свої права.

З повагою, Кирило Степаненко

ГЛАВА 1 .

ЕВОЛЮЦІЯ ЖІНОЧОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ: ВІД НЕФЕРТІТІ ДО КОРОЛЕВИ ВІКТОРІЇ

Етикет складання книг, що належать до жанру нон-фікшн, для якого характерна побудова сюжетної лінії на реальних подіях, вимагає звернення до історичних фактів. Світова історія знає чимало славнозвісних жінок, чия діяльність, у тому числі, пов'язана з політикою, викликає і сьогодні неабиякий інтерес, провокує запеклі суперечки і слугує предметом окремих наукових або публіцистичних досліджень. Однак слід визнати, що на першому історичному етапі формування жіночої політичної свідомості сама політика у виконанні відомих сучасній цивілізації знаменитих жінок, які жили в різних регіонах планети, була переважно виразом примітивних людських інстинктів, вірніше, головного з них – інстинкту виживання. Це було обумовлено багатьма обставинами: і типом суспільно-політичної формації, і односкладною механікою верховного керівництва державою, і місцем самої жінки в соціальній ієрархії первинних суспільств.

В різні епохи становлення людської цивілізації, формування первинних держав, на політичному олімпі час від часу з'являлися жінки із сильним характером, які своїми діями чинили деякий вплив на хід історії. Так, знаменита єгиптянка **Нефертіті**, дружина фараона Ехнатона, яка стала надійним союзником свого чоловіка в битві за трон, володіла видатними на той час якостями, що не пройшло повз увагу місцевих літописців. Дослідники описують цю жінку як вірного, розумного, сильно-

го державного діяча, проте усі ці узагальнення, швидше, плід авторської уяви, ніж правда, оскільки в силу давнини описуваних подій існують сумніви в їх об'єктивності і точності, та й положення самої жінки у стародавньому Єгипті було незначним. Можна лише припустити, що Нефертіті справила певний вплив на свого чоловіка, і це, можливо, відбилося на конкретних його рішеннях, однак сама участь єгиптянки в політичному процесі була дуже скромною. Щось подібне можна сказати і про царицю **Хатшепсут** (зійшла на престол у XV столітті до н. е. і правила майже 22 роки), а також царицю **Себекнеферу** (Нефрусебек) – першу жінку-фараона, яка правила десь у проміжку від 1799 до 1785 року до н. е.

В ряду знаменитих жінок стародавнього Єгипту осібно стоїть **Клеопатра** – остання єгипетська цариця, яка стала однією з найпомітніших фігур у світовій історії, і навколо якої не

вщухають суперечки ось вже дві з гаком тисячі років. Клеопатра VII Філопатр зійшла на трон після низки слабких і безвольних правителів Єгипту, проте на той час сама держава досягла свого апогею і поступово приходила до занепаду. У світі вже панував Рим, але, тим не менш, єгипетська цариця боролася за свій трон і за свою державу, використовуючи будь-які можливості.

Без перебільшення Клеопатру можна назвати першою жінкою, залученою в політику, під якою слід розуміти перш за все боротьбу за владу. Запорукою успішного правління цариці можна вважати її освіту, отриману Клеопатрою в Олександрії – місті, що славилася своїми вченими і бібліотеками. Ця обставина не втратила свою актуальність і в наші дні, де визначальним фактором успішної політичної діяльності є саме якісна освіта. Без володіння різноманітною інформацією з різних областей людської діяльності можна досягти хіба що локальних результатів, тоді як масштабними політикам ста-

ють люди з глобальним мисленням, що з'являється в результаті отриманих знань і довгих років роботи над собою.

Особливий інтерес в рамках історичної ретроспективи розвитку жіночої політичної свідомості для нас представляє європейський регіон. У зв'язку з цим дуже показовим є правління княгині **Ольги** – першої зазначеної в історичних літописах правительки Київської Русі. Її діяльність залишила помітний відбиток у східнослов'янській історії X століття. Стародавні літописці часто описували її як красиву, хитру, енергійну і перш за все мудру правительку.

Щедрість компліментів на адресу Ольги пояснюється і тією обставиною, що саме вона проклала шлях християнству на землі Київської Русі. Щоб доповнити портрет «першої української жінки в політиці», слід згадати про те, що, крім успіхів на ниві війни, княгиня Ольга провела ефективні в Київській Русі реформи, розділивши землі на тіуни, з яких збиралися справедливі податі. Княгиня ретельно стежила за тим, щоб підлеглі мали достатньо коштів для існування і, отже, могли платити данину. Закріпивши за княжою казною виняткові права на багаті хутовим звіром землі, вона, таким чином, забезпечила себе постійним доходом².

Читаючи свідоцтва про правління княгині Ольги, природним чином виникають паралелі із сучасною Україною, яка через багато століть, у відносно спокійному і, як прийнято говорити, цивілізованому XXI столітті стала жертвою військової агресії і змушена боротися за своє існування. Все це відбувається на тлі світового загострення ідеологічних протиріч, активізації тероризму, спроб демонтувати цивілізаційні компроміси, зосере-

---

² Григорова Д. Женщины, изменившие мир. Москва: АСТ, 2015. 352 с. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=242561&p=6>.

джені у принципах міжнародного права. Сьогодні в Україні як ніколи відчувається дефіцит рішучих правителів, здатних «організувати військо і дати відсіч ворогові». Здавалося б, впоратися із сучасними викликами може тільки чоловік, що тільки «сильна рука» здатна навести порядок на бурхливій планеті. І правда, психологічно складно собі уявити жінок, які беруть участь у знаменитих військових і післявоєнних конференціях у Тегерані і Ялті, де відбувалися зустрічі світових лідерів, що вершили долі світу. Однак з тих пір багато що змінилося. Світова політика другої половини ХХ і початку ХХІ століття знаменується активною участю жінок у вирішенні важливих геополітичних проблем. Так звана «м'яка сила» в міжнародних відносинах все частіше доводить свою ефективність, а потреба в «сильній руці» залишається ознакою архаїчних суспільств. Сьогодні у вирішенні складних міжнародних проблем активну участь беруть жінки-політики. Поєднуючи свою природну здатність зберігати в екстремальних умовах спокій із владними повноваженнями, вони з кожним роком доводять свою спроможність у традиційно чоловічій сфері – сфері державного управління. Можливо, перевага чоловіків у вищій політиці залишається і донині домінуючою, проте активність жінок у політичних процесах диктується логікою розвитку сучасних суспільств і держав.

Ще одним чудовим історичним прикладом жінки не тільки правителя, а й успішного воєначальника, була цариця **Тамара**. У сучасній Грузії Тамара за всіма соціологічними опитуваннями вважається великою жінкою. Її реформаторські здібності, як і у княгині Ольги, проявилися за певних обставин, зумовлених перш за все необхідністю оборонятися від ворогів, а також неефективністю територіального устрою, що ускладнювало управління державою в ці-

лomu. Цариця Тамара змогла створити одну з найпотужніших армій того часу, що нараховувала приблизно шістдесят тисяч багнетів. За часів правління Тамари вся країна була розділена на 9 округів, кожен з яких мав ерїстава (губернатора) і спасалара (воєначальника).

Військові трофеї і величезна данина із захоплених територій зробили Грузію найбагатшою країною середньовічного світу. Однак Тамара не зберігала, як багато правителів того часу, скарби в скринях. Будучи мудрою і далекоглядною, на здобуті кошти цариця будувала нові дороги, фортеці, монастирі, мости, кораблі. Тамара розуміла, що підданам необхідно дати гарну освіту, щоб її починання були продовжені нащадками в ім'я зміцнення Грузії як сильної держави світу. Тому під піклуванням Тамари будувалися і школи, де її піддані мали можливість отримати якісну освіту, вивчаючи найкращі дисципліни: філософію, історію, грузинську, грецьку і єврейську мови, тлумачення віршованих текстів, етикет у спілкуванні, арифметику, астрологію. Як зазначає авторка книги «Жінки, що змінили світ» Дарина Григорова, ця унікальна жінка справді випередила свій час³. Значну увагу цариця Тамара, крім усього іншого, приділяла національній культурі. При дворі цариці були зібрані кращі музиканти, філософи, а замість балів Тамара організовувала віршовані турніри, в яких змагалися кращі поети держави. До створення великого образу цариці доклав руку і один з найяскравіших представників грузинської поетичної школи того часу – Шота Руставелі, який, ймовірно, був палко закоханий у правительку і в своїх віршах не скупився на компліменти, невпинно підкреслюючи царську гідність і жіночу красу Тамари.

Зразком відваги, героїзму і безкомпромісності, властивої, переважно, чоловікам-правителям, можна по праву назвати національну героїню Франції Жанну д'Арк. Ім'я **Жанни д'Арк**, або Орлеанської діви, міцно асоціюється з ратним по-

---

³ Григорова Д. Женщины, изменившие мир. Москва: АСТ, 2015. 352 с. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=242561&p=6>.

двигом. Принісши жертву задля слави свого народу, ця жінка зуміла переконати світ, що слабка стать в екстремальних ситуаціях може виявитися зовсім не такою вже й слабкою. Адже саме Жанна не побоялася оголосити французькому королю

Карлу, що послана небом для звільнення країни від англійського панування і попросила війська для того, щоб зняти облогу Орлеана, який заважав англійцям з'єднати окуповані частини північної Франції для повного підпорядкування цієї країни. Карл зважився передати в її руки командування військами, призначивши головнокомандуючим. Звістка про те, що армію очолила посланниця бога, викликала надзвичайний моральний підйом і під проводом свого воєначальника солдати здобули ряд важливих перемог. Навесні 1430 року Орлеанська діва в результаті зради потрапляє в полон, і король Карл, який багато чим був їй зобов'язаний, не зробив нічого, щоб врятувати полонянку. За 10 000 золотих ліврів бургундці продали Жанну англійцям, і початок зими Жанна зустріла в Руані, де над нею почався знаменитий судовий процес. 30 травня 1431 Жанна д'Арк була спалена живцем на площі Старого Ринку в Руані.

Ще одним прикладом успішного правління жінки в середньовічній Європі стала біографія Ізабелли Кастильської – першої королеви Іспанії. Ця красива миловидна жінка своїми діями започаткувала об'єднання королівства. Правління Ізабелли Кастильської визначило політику держави на довгі роки вперед, дозволивши іспанцям дістатися до скарбів нових земель, а також вивести католицьку віру в розряд основної, що істотно вплинуло на подальшу долю цієї нації. Цікаво зазначити, що однією з найбільш значущих і успішних реформ Ізабелли стало створення у 1476 році першої в Європі поліції. Збройні формування набиралися з місцевих жителів, які перебували, переваж-

но, у Святому братерстві (Santa Hermandad), і утримувалися за рахунок податків. При бездіяльності державних органів, це була реальна сила для підтримки в своєму окрузі закону і порядку, охорони доріг, а також пошуку і покарання зловмисників.

У пізньому середньовіччі жила ще одна знаменита жінка з українським корінням, що зламала, як зараз модно говорити, усі стереотипи про покірність жінок Сходу. Йдеться про Роксолану – єдину жінку в султанському гаремі, яка мала офіційний титул султанші Хасекі, і з якою султан Сулейман поділяв свою владу. Інформація про Роксолану, що дійшла до наших днів, вкрай суперечлива, і це зайвий раз вказує на деяку умовність відомостей про жінок першого періоду.

Стосовно Роксолани зустрічаються публікації⁴, що викривають міфи про цю історичну постать. Так, за однією з версій ім'я Роксолана вигдав посол Священної Римської імперії в Стамбулі Ож'є Гіслен де Бусбек, оскільки сама вона його ніколи не називала. Головною причиною успіху Роксолани (або Хюррем, як її називали перською в гаремі султана) стала жага до знань. Потрапивши наложницею до палацу султана, Роксолана жадібно вбирала в себе все, чому її вчили. Історики свідчать, що через деякий час вона опанувала турецьку, арабську та перську мови, навчилася досконало виконувати східні танці, декламувати сучасників. А головне – грати за правилами чужої жорстокої країни, в якій вона жила. Незабаром султан виявив, що саме Роксолана з її гострим розумом здатна дати кращу раду в державних справах. Відома під цим ім'ям велична красуня довела, що навіть суворий східний закон і владний турецький правитель не здатні зломити рішучість розумної жінки.

В історії англійської монархії можна знайти чимало цікавих і знаменних персонажів, проте самою шанованою королевою Великобританії залишається **Єлизавета I**. 45-річне царювання Єлизавети іноді називають «золотим століттям Англії» – як

---

⁴ *Шутко О.* Усі ваші знання про Роксолану – суцільна брехня. Правда тут. URL: <https://was.media/uk/2017-10-13-mify-pro-roksolanu/>

у зв'язку з розквітом культури, так і зростанням значення Англії на світовій арені⁵. Не випадково історичні дослідження правління Єлизавети і її епохи налічують багато сотень томів. Єлизавета стала королевою в 1558 році у віці 25 років. Народ обожнював молоду королеву, яка повернула протестантську віру в країну.

Прислухаючись до думки своїх

радників, Єлизавета проводила активну економічну політику, що вела до процвітання промисловості і торгівлі. У роки правління Єлизавети Англія стала великою морською державою. Королева заохочувала не тільки будівництво флоту, а й удачливих моряків і піратів, що грабували іспанські кораблі і нападали на узбережжя іспанських колоній. Єлизавета особисто спонсорувала всі ці заходи. В історичній літературі її часто засуджують за таємне і явне заступництво розбійникам, однак подібна поведінка королів була тоді, скоріше, нормою, ніж винятком. У політиці домінував принцип «хто сильніший, той і правий». Це і стало причиною майбутніх конфліктів з Іспанією. У 1570-х роках розгорнулася дивна, не оголошена жодною зі сторін, війна на морях. Офіційні Мадрид і Лондон вважали за краще закривати очі на ці «приватні війни» і обмежувалися формальними протестами. Однак у 1588 році відбулася велика битва між британським і іспанським флотами на північ від Калє, яка закінчилася поразкою іспанської Великої Армади. Ця перемога зламала морську міць Іспанії і ознаменувала перехід лідерства на морях до Англії.

Треба сказати, що в цей історичний період (стародавній світ та середньовіччя) різними державами правили понад 228 жінок-

---

⁵ Тут і далі у розділі уривки із біографій, викладених у Вікіпедії. URL: <https://ru.wikipedia.org..>

правительок⁶, в новому ж часі (VII–XIX ст.) серед кількох десятків жіночих імен на чолі престолу особливо виділяються дві жінки – Катерина II і Вікторія. Правління російської імператриці і англійської королеви вінчає «Золотий вік», який прийнято ототожнювати з монархією.

Катерина II увійшла в історію Росії як імператриця-просвітительниця. Прихильність Катерини ідеям Просвітництва значною мірою визначила те, що для характеристики внутрішньої політики екатерининського часу часто використовується термін «освічений абсолютизм». Деякі ідеї Просвітництва вона дійсно втілила у життя. Так, на думку Катерини, засновану на працях французького філософа Монтеск'є, великі російські простори і суворість клімату обумовлюють закономірність і необхідність самодержавства в Росії. Виходячи з цього, при Катерині відбулося зміцнення самодержавства, посилення бюрократичного апарату, централізація країни і уніфікація системи управління. Однак ідеї, висловлені Дідро і Вольтером, прихильником яких на словах вона була, не відповідали її внутрішній політиці. Французькі філософи відстоювали думку про те, що кожна людина народжується вільною, і виступали за рівність усіх людей і усунення середньовічних форм експлуатації та деспотичних форм державного управління. Всупереч цим ідеям при Катерині відбувалося подальше погіршення становища селян-кріпаків, посилювалася їх експлуатація, росла нерівність внаслідок надання ще більших привілеїв дворянству. В цілому історики характеризують її політику як «продворянську» і вважають, що всупереч частим висловлюванням імператриці про її «невсипущу турботу про благо всіх підданих», поняття загального блага в епоху Катерини було такою самою фікцією, як і в цілому в Росії XVIII століття.

---

⁶ Список жінок – голів держав та урядів (станом на 18 червня 2019 року). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_женщин_—_глав_государств_и_правительств.

Правління ж королеви **Вікторії**, навпаки, стало для Великобританії епохою найвищого розквіту в усіх областях – політиці, промисловості, культурі і науці. При королеві Вікторії Британська імперія стала тією самою імперією, над землями якої «ніколи не заходило сонце». При цьому роль королеви, по суті, не мала за собою реальної політичної влади, а британська монархія стала, швидше, символом старої доброї Англії, славною традицією, якою залишається і сьогодні.

Королева Вікторія – королева Великобританії і Ірландії – правила найдовше з британських монархів. В цілому вона провела на троні 63 роки 7 місяців і 2 дні, з 20 червня 1837 року до своєї смерті, що сталася 22 січня 1901 року. Королева правила так довго, що її ім'ям стала називатися ціла епоха – вікторіанська, – з'явилася вікторіанська мораль, вікторіанська література, вікторіанська архітектура, музика і навіть меблі. За правління Вікторії продовжився поступовий перехід уряду до сучасної системи конституційної монархії. Реформи виборчої системи збільшили вплив Палати громад і, навпаки, зменшили силу Палати лордів і монарха⁷. При Вікторії монархія стала відігравати більше символічну, ніж політичну роль; Вікторія приділяла велику увагу моралі і сімейним цінностям.

Місця і пам'ятки, присвячені Вікторії, є по всьому світу, особливо в країнах Британської Співдружності. В її честь названо, зокрема, столицю Сейшельських островів, найбільше озеро Африки, водоспад Вікторія, столиці Британської Колумбії (Вікторія) і Саскачевану (Реджайна), а також два штати Австралії

---

⁷ *Waller M. Sovereign Ladies: The Six Reigning Queens of England.* London: John Murray, 2006. 554 с. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Sovereign_Ladies.html?id=HIRYPgAACAAJ&redir_esc=y.

(Вікторія і Квінсленд). В її честь також названо найбільше у світі латаття – вікторія амазонська (вікторія-регія), знайдена в Британській Гвіані німецьким ботаніком на англійській службі Р. Г. Шомбургом. У 1856 році з'явився хрест Вікторії, яким нагороджувалися військові, що відзначилися у Кримській війні. Орден залишається вищою військовою нагородою у Великобританії, Канаді, Австралії та Новій Зеландії. День Вікторії – державне свято в Канаді і святковий день в деяких районах Шотландії, який відзначають в останній понеділок перед або 24 травня (в день народження Вікторії).

Згадані в цьому розділі жінки, які залишили свій відбиток у світовій політиці, відрізняються одна від одної певними якостями, а їх правління прийшлося на найскладніший час в історії становлення держав. У 1791 році в розпал Французької революції мало кому відома письменниця Олімпія де Гуж пророко висловила: «Якщо жінка має право зійти на ешафот, вона повинна мати право піднятися на трибуну». Саме цим жінкам, балансуючим між ешафотом і трибуною, історія виділила місце у складному еволюційному процесі становлення жіночої політичної свідомості, пік якого припадає на ХХ століття.

ГЛАВА 2. ГАРЯЧЕ XX СТОЛІТТЯ. ПЕРШІ ГУЧНІ ІМЕНА ЖІНОК У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ (ЕЛЕОНОРА РУЗВЕЛЬТ, ГОЛДА МЕЙР, ІНДІРА ГАНДІ, БЕНАЗІР БХУТТО, КОРАСОН АКІНО, МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР)

XX століття, що не так давно закінчилося, окрім знакових подій, запам'яталося і насиченою присутністю жінок у великій політиці. Це було обумовлено декількома причинами. По-перше, сама політика стала більш складною, витонченою, варіативною. Розширилася методологія державного управління, а також інструментарій втілення політичних програм. По-друге, змінилася сама жінка, її ставлення до життя, кар'єри, професійного зростання. Боротьба за владу вимагає твердості характеру і залізної волі у претенденток на високі пости. Це відбувається на загальному тлі розвитку післявоєнних держав і їх лідерів, які змушені вирішувати складні геополітичні завдання, поставлені часом.

Післявоєнна епоха народжувала справжніх титанів, надлюдей, здатних круто змінювати долі цілих народів, гасити світові конфлікти і давати відсіч «реваншистам». Імена таких видатних політичних діячів, як Рузвельт, де Голль, Рейган, Валенса назавжди увійдуть в історію становлення демократичних режимів і успішної міжнародної дипломатії. Однак матеріал, з якого шилися політичні костюми для чоловіків-президентів, припав до смаку і жінкам. Все частіше в різних регіонах планети приходять до влади представниці вже не слабкої статі. Початок цьо-

му незворотному процесу поклала дружина 32-го президента США **Елеонора Рузвельт**.

Елеонора Рузвельт увійшла в історію не просто як перша леді країни, але і як самостійний політичний лідер⁸. У 1940-і роки минулого століття вона стояла біля витоків створення громадської організації Freedom House.

У 1941 році Елеонору Рузвельт призначили заступником міністра оборони, а в 1943-му вона засновує Асоціацію сприяння ООН у США, головною метою якої стало просування ідеї створення Організації Об'єднаних Націй. Важливою історичною заслугою Елеонори Рузвельт стала її активна участь у комітеті ООН з розробки Загальної декларації прав людини. У 1946 році Елеонору обрали головою комітету із захисту прав людини при Організації Об'єднаних Націй. Рузвельт припинила роботу в американській делегації при ООН у 1953 році після обрання президентом Ейзенхауера.

Гаррі Трумен, 33-й президент США, називав Елеонору Рузвельт «Першою леді світу» і говорив, що «вона цікавиться не тільки Сполученими Штатами, а й усім світом». Елеонора стала прототипом сучасної першої леді, того типу дружини президента, яка бере активну участь у громадському житті, демонструючи самостійність і незалежність. Вона перша використовувала засоби масової інформації, щоб познайомити громадськість зі своєю широкою і всеосяжною діяльністю. Після відходу від міжнародної діяльності, Елеонора продовжила займатися просуванням у своїй країні прогресивних ідей, зокрема активно підтримувала Рух за громадянські права (була членом

---

⁸ Тут і далі у розділі уривки із біографій, викладених у Вікіпедії. URL: <https://ru.wikipedia.org>.

Національної асоціації сприяння прогресу кольорового населення). Вона була однією з найавторитетніших фігур у ліволіберальному крилі Демократичної партії. Займаючись політикою до кінця свого життя, Рузвельт продовжила свою діяльність на посаді голови Президентського комітету зі статусу жінок при адміністрації Кеннеді, діяльність якого стала початком другої хвилі фемінізму.

29 листопада 1947 року Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією № 181 затвердила План із розділу Палестини, а вже 14 травня 1948 року було проголошено Декларацію незалежності Ізраїлю. У числі 37 підписантів цього історичного документа була **Голда Меєрсон** – майбутній прем'єр-міністр країни. Голда Меїр пише у своїх спогадах: «Держава Ізраїль! Очі мої наповнилися сльозами, руки тремтіли. Ми домоглися. Ми зробили єврейську державу реальністю, – і я, Голда Мабович-Меєрсон, дожила до цього дня. Що б не трапилося, яку б ціну не довелося за це заплатити, ми відтворили Єврейську Батьківщину. Довге вигнання скінчилося»⁹.

Вже на наступний день війська відразу п'яти держав – Єгипту, Сирії, Лівану, Йорданії та Іраку – почали військові дії з метою не допустити розділу Палестини і існування незалежної єврейської держави.

У червні 1948 року Голда Меєрсон була призначена першим послом Ізраїлю в СРСР. З 1949 по 1956 роки вона працювала міністром праці і соціального забезпечення, а з 1956 по 1966 – міністром закордонних справ. 17 березня 1969 року Голда Меїр стала прем'єр-міністром Ізраїлю. У 1972 році, після захоплення бойовиками палестинської організації «Чорний

---

⁹ Меур Г. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Меир,_Голда.

вересень» на Олімпіаді в Мюнхені олімпійської збірної Ізраїлю і наступної загибелі всіх заручників на аеродромі в результаті провальної спецоперації німецької влади, Голда Меїр наказала Моссаду розшукати і знищити всіх тих, хто був причетний до теракту.

Після важкої перемоги Ізраїлю у Війні Судного Дня партія «Маарах», яку очолювала Меїр, підтвердила своє лідерство (39,6 %) на виборах у грудні 1973 року, але хвиля невдоволення військовими втратами і особливо чвари у власній партії в ході створення нового коаліційного уряду змушують Меїр і весь уряд 11 квітня 1974 року подати у відставку. На цьому політична кар'єра Голди Меїр була закінчена.

Приблизно в цей же час главою найбільшої держави в Південній Азії стає **Індіра Ганді**. Індіра Ганді прославилася як єдина жінка – прем'єр-міністр Індії. Її часто називають «індійською Залізною леді».

У 1964 році Індіра була обрана депутатом Лок Сабхі (нижньої палати парламенту) від «Індійського національного конгресу», після чого прем'єр-міністр Лал Бахадур Шастрі запропонував Ганді увійти в кабінет, де вона зайняла пост міністра інформації і радіомовлення. Після смерті Шастрі у 1966 році в Ташкенті під час мирних переговорів з Пакистаном, Індіра Ганді стає лідером ІНК і прем'єр-міністром Індії.

Як прем'єр-міністр Індіра Ганді прославилася перш за все своєю безкомпромісністю і любов'ю до централізованих систем. Заради підтримки борців за незалежність Східного Пакистану Ганді вплуталася в повномасштабний конфлікт з Пакистаном, який закінчився перемогою Індії, створенням Бангладеш і серйозним зростанням впливу Індії в регіоні. Чималу увагу Ганді приділяла розвитку і продовженню одного з найбільших проектів свого батька – індійської ядерної програми. У 1967 році вона схвалила ядерні випробування, що стало своєрідною відповіддю на аналогічні випробування китайців (в яких Ганді побачила певну загрозу Індії в цілому). У 1974 році пройшли перші підземні випробування ядерної зброї.

У 1969 році після розколу в партії Ганді очолила незалежну партію Конгресу, пізніше офіційно визнану наступницею ІНК. У 1971 році Ганді здобула перемогу на парламентських виборах під гаслом боротьби з бідністю. Індіра Ганді провела націоналізацію банків; в роки її правління в країні швидкими темпами розвивалася промисловість, в тому числі важка, хоча і не швидше, ніж до і після її правління. Була запущена перша АЕС (в штаті Махараштра); в сільському господарстві сталася так звана зелена революція, завдяки якій Індія вперше за довгі роки стала незалежною від імпорту продовольства. Підвищилася ефективність фермерських господарств, безземельні селяни були наділені ділянками.

Війна з Пакистаном спровокувала погіршення економічної ситуації і зростання внутрішньої напруги, що призвело до масових заворушень в країні. У 1975 році Верховний суд Уттар-Прадеш в Аллахабаді ви-

знав Індіру Ганді винною в порушеннях виборчого законодавства на виборах у 1971 році і наказав їй піти у відставку із заборонаю політичної діяльності на шість років. У відповідь Ганді, скориставшись 352 статтею конституції, оголосила про введення в Індії режиму надзвичайного стану¹⁰. За час надзвичайного стану в економіці було досягнуто ряд успіхів; практично припинилися міжрелігійні конфлікти. Однак не всі вжиті заходи були популярні, як, наприклад, примусова стерилізація для стримування зростання населення. До того ж були обмежені політичні свободи, закриті всі опозиційні газети.

У 1977 році, переоцінивши власну популярність, Ганді призначила парламентські вибори і програла. Партію Ганді на виборах буквально знищили, і пост свій вона втратила. Після

---

¹⁰ *Сухорти Й.* Индийцы против Индиры. URL: <https://rufabula.com/articles/2017/03/20/india-vs-indira>.

виборів партія розвалилася на дві частини; опозиціонери за підтримки нового уряду заявили про необхідність заарештувати Індіру Ганді і її молодшого сина Санджая. Прихильники Ганді відповіли на її арешт захопленням літака «Indian Airlines», що на репутації самої Індіри позначилося не кращим чином. Її і сім'ю двічі заарештовували, звинувачували в корупції. У 1978 році, оголосивши про створення своєї партії ІНК (І), Ганді знову була обрана до парламенту, а на виборах 1980 року повернула собі пост прем'єр-міністра. Народна підтримка повернулася; противників Індіри об'єднувала одна лише ненависть до неї самої, і це явно не було твердою основою для альянсу. У 1980-х партія Ганді знову здобула колишню міць і авторитет. 14 квітня 1980 року на неї було скоєно замах: 37-річний терорист кинув у Ганді ніж, який потрапив в одного з охоронців.

Незабаром Індіра зазнала важку особисту втрату – 23 червня в авіакатастрофі загинув її молодший син і головний політичний радник Санджай. В останні роки життя Ганді приділяла велику увагу діяльності на світовій арені, в результаті чого в 1983 році Індія стала головою Руху неприєднання. Другий термін її правління був відзначений конфліктом із сикхами, що проживали, в основному, у штаті Пенджаб. Лідер сикхів Джарнаіл Сінгх Бхіндранвал оголосив сикхів незалежною самоврядною громадою. Його послідовники також були причетні до нападів на індуїстів у Пенджабі. Вони зайняли головну святиню сикхів – Золотий храм в Амрітсарі. У відповідь індійський уряд у червні 1984 провів військову операцію «Блакитна зірка», в ході якої храм був звільнений, при цьому загинуло близько 500 осіб. Помста сикхів не змусила себе довго чекати. 31 жовтня 1984 року Індіра Ганді була вбита власними охоронцями, які були сикхами.

Індіра Ганді займала пост прем'єр-міністра з 1966 по 1977 роки, а потім з 1980 аж до дня її вбивства у 1984 році. Таким чином, вона є другим за тривалістю служби прем'єр-міністром Індії після батька. У 1999 році Індіра стала «Жінкою тисячоліття» за версією опитування, проведеного «БІ-БІ-СІ».

Не менш трагічною була доля першої в історії жінки – голови уряду в країні з переважно мусульманським населенням – **Беназір Бхутто**. Прем'єр-міністр Ісламської республіки Пакистан в 1988–1990 і 1993–1996 роках, Беназір Бхутто свою першу освіту отримала в Коледжі Редкліф Гарвардського університету в США, де, за її власними спогадами, вона «вперше відчула смак демократії». Під час навчання в Гарварді і Оксфорді Беназір відрізнялася прекрасними ораторськими здібностями і подавала великі надії. У 1973 році з відзнакою закінчила Гарвард і отримала дипломом бакалавра державного управління. Восени того самого року вступила до коледжу Леді Маргарет Хол Оксфордського університету у Великобританії, де до 1976 року вивчала політологію, філософію і економіку. Після випуску прослухала в Оксфорді поглиблений річний курс з міжнародного права і дипломатії. Під час навчання в Оксфорді Бхутто спочатку була обрана членом постійного комітету, а потім президентом престижного дискусійного товариства «Оксфордський союз». Її батько, Зульфікар Алі Бхутто, в ці роки (до 1977 р.) займав пост спочатку прем'єр-міністра, а потім – президента Пакистану.

У червні 1977 року Беназір повернулася до Пакистану. Вона передбачала поступити на дипломатичну службу, але Зульфікар Алі Бхутто готував дочці кар'єру в парламенті. Оскільки Беназір ще не досягла необхідного для участі у виборах віку, вона стала помічником батька. Працювати в цій якості їй довелося зовсім недовго: в липні 1977 року глава генерального штабу Пакистану генерал Мухаммед Зія-уль-Хак очолив військовий переворот, захопив владу і ввів у країні військове правління. У вересні 1977 року повалений прем'єр Бхутто і його донька були арештовані і поміщені у в'язницю. Беназір

багато років провела у в'язниці, де трималася в дуже суворих умовах.

У 1979 році її батько був звинувачений у замовному вбивстві свого політичного опонента і страчений. «Я не обирала це життя, це воно обрало мене», – згадувала Беназір Бхутто в мемуарах «Дочка Сходу». За її словами, страта батька змусила її стати політиком. У 1979–1984 роках Бхутто не раз опинялася під домашнім арештом, поки, нарешті, їй не було дозволено виїхати до Великобританії. Перебуваючи у вигнанні, Беназір керувала Пакистанською народною партією (ПНП), заснованою її батьком. Після загибелі Зія-уль-Хака вона отримала можливість повернутися на батьківщину. У загибелі вбивці її батька підозрювали не лише мати Беназір, але і її брата – Муртаза Бхутто. Під час повернення Беназір Бхутто в аеропорту її зустрічали три мільйони осіб.

16 листопада 1988 року на перших більш ніж за десятиліття вільних парламентських виборах Пакистанська народна партія здобула перемогу, завоювавши 94 з 207 місць в Національній асамблеї (разом з місцями союзників ПНП це забезпечувало надійну більшість). Як лідер партії, Беназір Бхутто 2 грудня була приведена до присяги прем'єр-міністра Пакистану. Зайнявши цей пост у 35-річному віці, Беназір стала на той час наймолодшою з жінок, що досягли посади прем'єра, а в сучасній історії мусульманських країн призначення жінки на пост глави уряду сталося вперше. Новий кабінет досяг деяких успіхів у виконанні програми соціальних і політичних реформ. Він відновив ліквідовані військовою диктатурою права профспілок, скасував заборону студентських спілок та обмеження на діяльність неурядових організацій, в тому числі правозахисних і жіночих груп, відновив свободу друку і вперше відкрив опозиції доступ до урядових ЗМІ.

Беназір Бхутто також змогла налагодити стосунки з давнім противником країни – Індією. Разом з індійським прем'єр-міністром Раджівом Ганді вони заснували кілька двосторонніх комітетів і підписали першу угоду, що стосувалася питань ядерної

енергетики в Південній Азії, зобов'язавшись відмовитися від нападу на ядерні об'єкти; підписали угоду про взаємне скорочення і передислокацію військ і про обмежений товарообмін, а також підготували проект угоди про поділ військ по Каргілу без узгодження претензій на відібраний Індією у Пакистану в роки диктатури Зії-уль-Хака льєдовик Сиачен. Разом з тим правління Бхутто охарактеризувалося різким зростанням корупції в країні. У цей період Беназир Бхутто часто виїжджала за межі країни, уникала дебатів у парламенті і приймала довільні і непродумані рішення. Ці звинувачення закінчилися тим, що в середині 1990 року президент Гулам Ісхак Хан відправив уряд Беназир Бхутто у відставку.

У 1993 році на чергових виборах Бхутто здобула перемогу під гаслом боротьби з корупцією та бідністю. Загальна кількість голосів, отриманих ПНП, виявилася меншою, ніж у головного суперника – Мусульманської ліги, тому для формування уряду Бхутто утворила коаліцію з партіями консервативного спрямування. У листопаді з еміграції повернувся її брат Муртаза, який зажадав надати йому керівництво партією. Розбрат у сімействі Бхутто позначився на єдності партії. Муртаза очолив крило Партії пакистанського народу, що відколелося, – зі схвалення її матері, яка вважала, що сімейною політичною справою повинен керувати чоловік. Після прибуття в Карачі Муртаза був заарештований за звинуваченням у тероризмі, проте був звільнений під заставу у червні 1994 року.

Ставши вдруге прем'єром країни, Бхутто розгорнула ряд масштабних реформ у країні. Вона націоналізувала нафтові родовища і направила фінансові потоки на здійснення соціальних програм. В результаті вжитих Бхутто реформ зросли витрати на освіту і охорону здоров'я, неграмотність серед населення країни знизилася на одну третину, було переможено дитячий недуг – поліомієліт, в бідні села проведено електрику і питну воду. За період її правління багаторазово збільшився обсяг зовнішніх інвестицій, темпи економічного розвитку Пакистану були вищими, ніж у сусідній Індії. Реформам Беназир Бхутто дали гідну

оцінку не тільки народ Пакистану, де вона стала об'єктом фанатичного поклоніння, а й за межами країни.

У вересні 1995 року група консервативно налаштованих пакистанських офіцерів готувала змову проти Беназир Бхутто, але змовники були заарештовані. У 1996 році Беназир увійшла до Книги рекордів Гіннеса як найбільш популярний міжнародний політик року, їй була присуджений почесний докторський ступінь Оксфордського університету, французький орден Почесного легіону і безліч інших нагород. У зовнішній політиці Беназир Бхутто демонструвала незалежність – вона продовжила фінансування програми створення ядерної зброї, за допомогою афганського руху «Талібан» перекрыла жваву наркоторгівлю і навіть пішла на співпрацю з Росією, звільнивши російських солдатів, які перебували в полоні з часів війни в Афганістані.

Незважаючи на явні успіхи, корупція в роки правління Бхутто набула великого розмаху. Популярність Бхутто в народі падала, і в кінці 1996 року її уряд був відправлений у відставку. Міжнародний терорист Усама бен Ладен оголосив за голову Чорної троянди Пакистану, як іменували Беназир журналісти в період другого приходу до влади, винагороду у розмірі \$ 10 млн. На виборах 1997 року ПНП зазнала нищівної поразки, отримавши 17 місць з 217. На початку 1998 року Беназир Бхутто, її чоловікові та матері були пред'явлені офіційні звинувачення в корупції, їх рахунки у британських і швейцарських банках були заморожені, а наприкінці 1999 року до влади прийшли військові на чолі з Первезом Мушаррафом. Бхутто знову були пред'явлені звинувачення у фінансових махінаціях і організації замовних вбивств, і вона була змушена покинути країну; її чоловік провів більше п'яти років у в'язниці за звинуваченням у хабарництві. Бхутто емігрувала з трьома дітьми в Дубай, куди після звільнення у 2004 році приїхав і її чоловік; якийсь час вона жила в Лондоні. У 2001 році в Пакистані була прийнята поправка до конституції, яка заборонила одній і тій самій особі займати пост прем'єр-міністра більше двох разів, що було сприйнято багатьма як спроба Мушаррафа убезпечити себе

від конкуренції з боку Бхутто у разі проведення демократичних виборів. У тому самому році Верховним судом Пакистану Беназір Бхутто була засуджена до трьох років тюремного ув'язнення за неявку в суд, що стало підставою для відмови їй у реєстрації в якості кандидата на парламентських виборах 2002 року. У 2003 році суд Швейцарії визнав Бхутто і її чоловіка винними у відмиванні грошей і засудив їх до 6 місяців в'язниці з відстрочкою виконання покарання (банківські рахунки Бхутто були заблоковані Швейцарією на прохання Пакистану у вересні 1997 року). Більшість часу Бхутто проводила в Лондоні і Дубаї, виступала по всьому світу з лекціями і підтримувала контакти з керівництвом ПНП.

У січні 2007 року в Абу-Дабі відбулася перша особиста зустріч Беназір Бхутто і президента Пакистану Первеза Мушаррафа з метою налагодження контактів. Президент Мушарраф підписав указ про надання їй і іншим опозиційним діячам амністії від звинувачень у корупції. Спостерігачі вважають, що військові кола Пакистану розглядали її як свого союзника у боротьбі за ізоляцію релігійних сил і ісламістських воєнізованих угруповань. 18 жовтня 2007 року Беназір Бхутто повернулася на батьківщину після 8 років вимушеного заслання. Під час проходження кортежу в натовпі зустрічаючих її прихильників прогриміло два вибухи, в результаті яких загинуло більше 130 осіб і близько 500 було поранено. Найбільш ймовірними організаторами теракту вважають радикальних послідовників Мухаммада Зія-уль-Хака.

Після прибуття на батьківщину вона поринула у політичну боротьбу. 3 листопада 2007 року Президент Пакистану Первез Мушарраф запровадив у країні надзвичайний стан, необхідність якого пояснив «розгулом тероризму і екстремізму», які поставили під загрозу суверенітет держави, а також «саботажем діяльності» президента з боку судової влади. Дія конституції і робота судів на час надзвичайного стану були припинені. Бхутто була впевнена, що введення надзвичайного стану в Пакистані пояснювалося спробами влади укріпити в країні нинішній ре-

жим і надати Мушаррафу необмежені владні повноваження. 9 листопада представники правоохоронних органів Пакистану за підтримки бронетанкової техніки не дозволили екс-прем'єру залишити свій особняк в Ісламабаді і виступити з промовою на мітингу в сусідньому місті Равалпінді. На наступний день Бхутто була звільнена з-під домашнього арешту, проте через кілька днів 13 листопада вона знову була поміщена під домашній арешт строком на 7 днів і звільнена через три дні 16 листопада. Арешт був проведений після заяви Бхутто, в якій вона закликала президента країни Первеза Мушаррафа піти у відставку і заявила про те, що виключила для себе можливість працювати під його керівництвом в новому уряді. Бхутто назвала президента Пакистану «перешкодою на шляху демократії» та підкреслила, що його відставка необхідна для «порятунку Пакистану».

Через два місяці після першого замаху, 27 грудня Бхутто стала жертвою нового терористичного акту в місті Равалпінді, де вона виступала в районі парку Ліагат Багх на мітингу перед своїми прихильниками. Після закінчення мітингу терорист-смертник вистрілив їй в шию і в груди, після чого привів у дію вибуховий пристрій. У момент нападу Бхутто перебувала в оточенні охоронців з бронежилетами. На самій Бхутто бронежилета не було, і сама вона з важкими пораненнями була доставлена в лікарню, де незабаром, не приходячи до свідомості, померла на операційному столі. У своїй останній промові напередодні замаху Беназир Бхутто сказала: «Я піддаю своє життя небезпеці, тому що наша країна знаходиться в небезпеці. Люди стурбовані. Але всі разом ми витягнемо країну з кризи!».

Ще одним прикладом самовідданої участі в долі свого народу стала політична діяльність **Корасон Акіно** – Президента Філіппін з 1986 по 1992 роки. У 1948–1953 роках Корасон вчилася в США, отримала кваліфікацію

вчителя математики та перекладача з французької. Повернувшись на батьківщину, поступила на юридичний факультет Філіппінського Далекосхідного університету. У 1954 році одружилася з Бенігно Акіно – сином колишнього голови Національної Асамблеї, який зробив успішну політичну кар'єру: у 1955 році став мером міста Консепсьон, пізніше – губернатором провінції Тарлак, а у 1967 році – сенатором. Весь цей час Корасон Акіно була домогосподаркою, народила і виховала п'ятьох дітей.

У 1973 році президент Філіппін Фердинанд Маркос, побоюючись результату майбутніх президентських виборів, ввів військовий стан і наказав заарештувати найбільш помітних опозиціонерів, в тому числі і Бенігно Акіно. Він провів під арештом сім років, і в цей час стартувала політична кар'єра Корасон Акіно, що почалася з виступів на підтримку свого чоловіка і організації парламентської виборчої кампанії у 1978 році.

Після втручання президента США Джиммі Картера, сенатор Акіно, якого вважали єдиним, хто міг очолити і об'єднати опозицію маркосовському режиму, був звільнений з в'язниці і висланий із країни з сім'єю. У 1983 році він спробував повернутися в країну і був застрелений в аеропорту Маніли (пізніше аеропорт назвали в його честь). Похорон Бенігно Акіно зібрав найбагатолюднішу маніфестацію в історії країни, а Корасон Акіно після загибелі чоловіка стала одним з лідерів опозиції і кандидатом на президентських виборах, які пройшли в лютому 1986 року. Президентська кампанія була відзначена насильством і вбивствами з боку влади і завершилася оголошенням чинного президента Маркоса переможцем. Проте прихильники Акіно не визнали цього результату, і 22 лютого опозиція, за допомогою міністра оборони і заступника головнокомандуючого, змусила Маркоса піти у відставку. Корасон Акіно 25 лютого 1986 року набула посаду президента.

Відразу ж після вступу на пост, президент Акіно видала Заклик № 3, що встановлював тимчасовий революційний уряд. За її правління була прийнята нова конституція Філіппін: спершу вона скасувала конституцію 1973 року, що діяла під час во-

енного стану і своїм декретом ввела тимчасову «Конституцію свободи» 1986 року, що діяла до ратифікації Конституції 1987 року. Прихід до влади Корасон Акіно став символом демократичних реформ. Сама Акіно була названа «жінкою року» журналом «Тіме» і номінувалася на Нобелівську премію миру.

Під президентством Корасон Акіно були проведені законодавчі реформи у багатьох галузях, у першу чергу в аграрному секторі. 22 лютого 1987 року, через три тижні після ратифікації нової конституції, селяни і сільськогосподарські робітники пройшли маршем до президентського мосту, вимагаючи справжньої земельної реформи. Урядові війська зустріли їх вогнепальною зброєю, вбивши 12 і поранивши 19 осіб. Ця трагедія змусила деяких видних членів кабінету Акіно подати у відставку, проте вона також пришвидшила проведення перерозподілу земельних наділів за законодавчими актами 1987–1988 років.

Намагаючись впоратися з процвітаючим при Маркосі кумівським капіталізмом, Корасон Акіно вела політику демонтажу картелів, монополій і олігополій, зокрема, в цукровій та кокосовій промисловості. Одночасно, щоб дотримати бюджетну дисципліну, вона займалася дерегуляцією і приватизацією багатьох галузей економіки. Зваживши різні варіанти, Акіно прийняла непопулярне рішення, погодившись виплачувати накопичений їй попередником зовнішній борг в 28 млрд доларів США. При Акіно були оприлюднені нові правові кодекси – Сімейний кодекс 1987 року, Адміністративний кодекс 1987 року і Кодекс місцевого самоврядування 1991 року. Їй також вдалося домогтися виведення американських військових баз з країни.

З урахуванням того, що обидві палати парламенту контролювалися прихильниками Акіно, політична опозиція не була сильною. Проте, за час правління Акіно було скоєно кілька спроб військового перевороту. У 1986–1987 роках відбулося шість спроб перевороту. Найбільша – шоста – сталася 28 серпня 1987 року, в ході заколоту було вбито 53 людини і поранено більше 200, у тому числі поранення отримав син Корасон Акі-

но. В ході сьомого заколоту у січні 1989 року загинуло 99 осіб. Однак всі ці спроби зазнали невдачі.

Корасон Акіно відмовилася виставити свою кандидатуру на наступних президентських виборах у 1992 році, а президентом став підтриманий нею кандидат – міністр оборони Фідель Рамос. Після закінчення президентських повноважень вона повернулася до приватного життя, проте пізніше брала участь у подіях революції 2001 року (підтримуючи Глорію Макапал-Арройо проти президента Джозефа Естради) і у виборчій кампанії свого сина в Сенат у 2007 році.

Після відходу з політичної сцени Корасон Акіно відзначена кількома преміями: у 1996 році їй була вручена премія Вільяма Фулбрайта, журнал «Time» у 1999 році включив її у список 20 найвпливовіших азіатів XX століття, а у 2006 році – у список 65 героїв Азії.

Найбільший же інтерес у дослідників викликає політична діяльність «Залізної леді», 71-го прем'єр-міністра Великобританії, баронеси **Маргарет Тетчер**. Це обумовлено декількома обставинами. По-перше, Тетчер очолювала одну з найбільших держав, колишню імперію, яка мала і не втратила до цього дня свого колосального впливу на розвиток багатьох країн у світі (перш за все це стосується її колишніх домініонів). По-друге, керівництво Тетчер випало на складні роки трансформації світової геополітики, обумовленої, насамперед, загостренням багатьох ідеологічних і територіальних конфліктів. Не слід забувати і про те, що Маргарет Тетчер була першою жінкою, яка зайняла посаду прем'єр-міністра європейської держави, а її прем'єрство було найтривалішим у XX столітті. Маргарет втілила у життя ряд консервативних заходів, що стали частиною політики так званого «тетчеризму».

Будучи главою уряду, Тетчер провела болючі, але ефективні політичні та економічні реформи. Її політична філософія і економічна політика ґрунтувалися на дерегуляції, особливо фінансової системи, забезпеченні гнучкого ринку праці, приватизації державних підприємств і зменшенні впливу профспілок. Падіння популярності Тетчер під час перших років її правління було обумовлено рецесією і високим рівнем безробіття, але рішучість під час Фолклендської війни 1982 року і економічне зростання сприяли її переобранню у 1983 році. Третій раз Тетчер була переобрана у 1987 році, але запропонований закон про подушний податок (poll tax) і погляди на роль Британії в Європейському Союзі були непопулярними серед членів її уряду. Після того як Майкл Хезелтайн оскаржив її лідерство в партії, Тетчер була змушена подати у відставку з поста глави партії і прем'єр-міністра.

Коли у червні вона здобула переконливу перемогу на виборах, отримавши перевагу в 101 голос у платі громад, їй було забезпечено місце в історії як прем'єр-міністра, вперше після 20-х років XIX століття обраному на три терміни поспіль. Більш того, ця перемога означала, що здійснювана нею революція триватиме і в наступному десятилітті. Влада і могутність Маргарет Тетчер досягли апогею. У зовнішній політиці вона сьогодні простягала руку допомоги Рональду Рейгану, завтра вершила справи з Горбачовим, день у день визначаючи роль Англії в Європі, у західному співтоваристві, у світі. У порівнянні з нею інші лідери здавалися карликами. В ту пору вона, безумовно, була наймогутнішою, найвпливовішою жінкою у світі. Завдяки їй, Тетчер, Англія знову знайшла своє місце на політичній карті світу. Своєю діяльністю на посту прем'єр-міністра Великобританії Маргарет Тетчер підвела умовну часову риску під процесом активної інтеграції жінок у велику політику. На порозі стояло нове тисячоліття.

ГЛАВА 3.

ГЕНЕРАЦІЯ ЖІНОК-ПОЛІТИКІВ НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ (АНГЕЛА МЕРКЕЛЬ, МІШЕЛЬ БАЧЕЛЕТ, КРІСТІНА ФЕРНАНДЕС ДЕ КІРШНЕР, ДАЛЯ ГРІБАУСКАЙТЕ, КЕРСТЕН КАЛЬЮЛАЙД, МАРІ-ЛУЇЗ КОЛЕЙРО ПРЕКА, АМІНА ГУРАБ-ФАКІМ, ТЕРЕЗА МЕЙ, КОЛІНДА ГРАБАР- КИТАРОВИЧ, ДЖАСІНДА АРДЕРН)

У 2018 році четвертий раз поспіль на пост федерального канцлера Німеччини переобрали **Ангелу Меркель**. Ця подія стала поворотною в історії присутності жінок у політиці такого рівня, оскільки до цього так довго країною не керувала жодна жінка, обрана демократичним шляхом. Ангела Меркель перша і єдина жінка на посту канцлера в історії Німеччини, обрана на цю посаду у 2005 році в рекордно молодому (51 рік) віці¹¹. Крім цього, Меркель стала першим представником нових федеральних земель на цій посаді і першим канцлером з природничою освітою.

---

¹¹ Тут і далі у розділі наведено уривки із біографій, викладених у Вікіпедії. URL: <https://ru.wikipedia.org>.

Багато жінок Німеччини, і не тільки цієї країни, сприймають обрання Ангели Меркель федеральним канцлером як особисту перемогу. Меркель не відрізняється жіночою красою і харизмою, будучи типовим зразком середньостатистичного виборця. Однак

амбіції і працездатність цієї жінки різко виділяють її на тлі представників німецького політичного істеблішменту і лідерів інших країн. Так, з 2004 по 2018 рік Ангела Меркель 13 разів ставала найвпливовішою жінкою-політиком у світі за версією журналу «Forbes»¹². У 2006 і 2007 році журнал «The Times» включав Ангелу Меркель у список ста найвпливовіших людей планети, а у 2015 році визнав її людиною року, назвавши найсильнішим лідером в Європі. Британське ділове видання «Financial Times» також назвало Ангелу Меркель людиною 2015 року. У 2012 році на сайті «ІЛЬ ДЕ БОТЕ» Меркель була названа «тевтонською Маргарет Тетчер».

Німеччиною, яку називають «економічним локомотивом» Європейського Союзу, Ангела Меркель править ось вже чотирнадцять років, викликаючи одночасно захоплення і роздратування в німецькій пресі. Сьогодні світові відомо все або майже все про політику німецької «Залізної леді». За час її правління вийшло цілих п'ять книг, які відкривають завісу таємниці Меркель. У назві цих видань відображається багато особливостей «тевтонської Маргарет Тетчер». Так, книга «Ангела Меркель. Нерішучість як мистецтво» (Angela Merkel. Die Zauder-Künstlerin) директора берлінської редакції таблоїду «Bild» Ніколауса Блома малює портрет канцлера за допомогою цікавих, але зухвалих історій; ірландська журналістка Джуді Демпсі, колишній берлін-

---

¹² The World's 100 Most Powerful Women. URL: <https://www.forbes.com/power-women/list/#tab:overall>.

ський кореспондент «The Financial Times» і «The International Herald Tribune», випустила книгу «Феномен Меркель» (Das Phänomen Merkel), назва якої куди більш точно відповідає опису німецького лідера. У книзі «Матуся Сором» (Mutter Blamage) політичний оглядач газети «Frankfurter Rundschau» Стефан Хебель критикує ліберальну політику Ангели Меркель, тоді як директор іноземної служби баварського видання «Süddeutsche Zeitung» Стефан Корнеліус позитивно відгукується про результати її роботи і розповідає про її міжнародні досягнення у книзі «Ангела Меркель. Канцлер і її світ» (Angela Merkel. Die Kanzlerin und ihre Welt). Нарочито полемічна, але підкріплена безліччю документів книга «Перше життя Ангели М.» (Das erste Leben der Angela M.) журналістів Ральфа Георга Ройта і Гюнтера Лахманна проливає світло на політичне минуле Ангели Меркель у колишній НДР. З усіх цих публікацій ми можемо дізнатися, що Ангела Меркель народилася в Західній Німеччині, вона обожнює SMS, захоплюється Америкою, боїться собак, в юності вчила французьку, любить набирати у свою команду тільки чоловіків, поважає фізиків і іноді втрачає холоднокровність.

Залученість жінок в управління на вищому рівні на початку нового тисячоліття стало характерною рисою для багатьох країн Латинської Америки. Показово в цьому сенсі є політична біографія **Мішель Бачелет** – першої в історії Чилі жінки, обраної на посаду глави цієї держави. Дипломований медик-хірург і епідеміолог, свого часу Мішель також вивчала військову стратегію. Як і багато її попередниць – жінок, котрі обіймали посаду президента в різних країнах, Бачелет пройшла довгий номенклатурний шлях. Після відновлення

в Чилі демократії у 1990 році для Бачелет відкривалися двері в різні державні структури. Бачелет працювала консультантом у Всесвітній організації охорони здоров'я, а з 1994 по 1997 рік – радником заступника міністра охорони здоров'я. При президенті Чилі Рікардо Лагосі, з 2000 по 2006 рік Мішель Бачелет була міністром охорони здоров'я країни, а у 2002 році стала першою жінкою міністром оборони (до цього вона закінчила військовий коледж у США і військову академію в Чилі). Бачелет стала першою жінкою в Латинській Америці, яка зайняла подібну посаду.

Наприкінці 2004 року Мішель Бачелет оголосила про намір балотуватися на пост президента країни. Її висунула правляча в країні з 1990 року Коаліція партій за демократію, куди, окрім соціалістів, входять також Християнсько-демократична партія і соціал-демократи. Головною темою своєї передвиборної кампанії Бачелет зробила соціальні питання, обіцяючи після приходу до влади провести реформи систем охорони здоров'я та освіти, а також істотно підвищити пенсії. У другому турі, що відбувся 15 січня 2006 року, вона обійшла кандидата від опозиційного консервативного блоку – лідера партії «Національне оновлення», мільярдера Себастьяна Піньєра, отримавши 53,5 % голосів виборців, ставши таким чином п'ятою жінкою-главою держави в Латинській Америці після аргентинського президента Марії Естели Мартінес де Перон, глави Болівії Лідії Гейлер Техадо, нікарагуанського президента Віолетти Чаморро і президента Панами Мірей Москосо. Інавгурація Мішель Бачелет відбулася 11 березня 2006 року. Перебуваючи на посаді президента (2006–2010 рр.), вона намагалася зробити чилійську економіку соціально орієнтованою і скоротити величезний розрив між найбагатшими і найбіднішими громадянами країни, який є одним з найвищих у світі.

31 січня 2006 року Бачелет назвала кандидатури нових членів майбутнього уряду. Під час передвиборної кампанії вона обіцяла зробити свій кабінет кабінетом рівних можливостей. Зокрема, жінки повинні були очолити міністерства оборони,

економіки, планування, охорони здоров'я, культури, а також президентську адміністрацію.

У 2010 році Мішель Бачелет зайняла пост виконавчого директора структури «ООН-Жінки», одночасно ставши заступником генерального секретаря ООН. Саме завдяки Бачелет 15 березня 2013 року країни-члени ООН після тривалих переговорів зуміли узгодити формулювання декларації, покликаної захистити жінок від насильства. В результаті свої підписи під документом поставили представники 193 держав, що входять в організацію. Цей документ закликав усі країни утриматися від посилань на свої традиції, звичаї та релігійні принципи для виправдання насильства над жінками, при цьому підтвердивши принцип рівноправності статей, введення сексуального виховання дітей у школах, створення системи екстреної допомоги жертвам насильства і посилення покарання за вбивства на ґрунті гендерних забобонів. Мішель Бачелет, як глава комітету ООН у справах жінок назвала прийняття проєкту декларації історичною подією. За її словами, тепер жінки всього світу отримують ефективний інструмент для захисту своїх прав. «Ми продовжимо рух до того дня, коли жінки і дівчатка зможуть жити без страху, насильства і дискримінації. XXI століття – це століття повних і рівних прав та участі жінок»¹³.

15 грудня 2013 року Мішель Бачелет знову була обрана президентом Чилі, здобувши переконливу перемогу в другому турі президентських виборів. Інавгурація відбулася 11 березня 2014 року. Головними намірами Бачелет на президентській посаді стало проведення реформи освіти, конституційна реформа та боротьба з соціальною нерівністю. 11 березня 2018 року Мішель Бачелет пішла з посади після закінчення президентського

---

¹³ UN commission on women ends with adoption of global plan to end gender-based violence. URL: <https://news.un.org/en/story/2013/03/434632-un-commission-women-ends-adoption-global-plan-end-gender-based-violence#.UUQoEMXSDcs>.

терміну, а у вересні цього ж року очолила управління Верховного комісара ООН з прав людини.

Ще однією жінкою з латиноамериканського регіону, чия діяльність була широко відома і за його межами, стала Крістіна **Фернандес де Кіршнер** – 55-й президент Аргентини (з 10 грудня 2007 по 10 грудня 2015 року). Крістіна Фернандес де Кіршнер стала другою жінкою-президентом Аргентини (після Ісабель Перон) і першою жінкою-президентом Аргентини, яка прийшла до влади в результаті демократичних виборів.

Крістіна Фернандес з юності прагнула очолити Аргентину і доклала всіх зусиль для цього. Журналістка Ольга Ворна, що стала автором біографії Крістіни Фернандес, охарактеризувала її як «сильну, освічену, часом великодушну і навіть зарозумілу, часто емоційно невірноважену, але при всіх своїх недоліках незамінну для Аргентини»¹⁴. Нестор Кіршнер зізнався, що його дружина активніше, ніж він сам, просувала його політичну кар'єру. Крістіна і Нестор Кіршнер завжди дотримувалися лівих поглядів і підтримували спочатку Антиімперіалістичний фронт Еви Перон, а пізніше Хустисиалістську партію. У той час як сам Нестор на інтерв'ю користувався заздалегідь заготовленими текстами, Крістіна – відмінний оратор і політтехнолог¹⁵. На думку опозиції, Фернандес має імідж зарозумілої і пихатої жінки. Незважаючи на це, прості аргентинці називають її по

---

¹⁴ *Wornat O.* Reina Cristina: vida pública y privada de la mujer más poderosa de la Argentina. Buenos Aires: Planeta, 2005. 287 p. URL: <https://search.library.utoronto.ca/details?6030965&uuid=73b1000e-7b8c-4c8e-bd6d-50edec7f47ae>.

¹⁵ Новое лицо Аргентины. URL: <http://planeta.by/article/283>.

імені – Крістіна – і щиро вважають, що імідж зарозумілої вона отримала через заздрощі¹⁶.

Крістіна Фернандес розпочала свою політичну кар'єру в пероністській Хустисиалістській партії в середині 1970-х років. У 1995 і 2001 роках Крістіна Фернандес була обрана в Сенат Аргентини від провінції Санта-Крус, а у 1997 році – Палату Депутатів. У 2003 році після обрання свого чоловіка на пост глави держави, Крістіна Фернандес брала активну участь у політичному житті країни. Журнал «The Times» писав: «Крістіна Фернандес використовує свою чарівність і сексуальність як потужну зброю на шляху до мети, що вже використовувала легендарна Ева Перон ...»¹⁷. Дійсно, на політичних зібраннях вона вимовляла полум'яні промови, як і її знаменита попередниця. Крістіна Фернандес всіляко відкидала такі порівняння, але одного разу визнала в одному з інтерв'ю, що ідентифікує себе з образом Евіти як громадського діяча¹⁸. На виборах у Сенат Аргентини від провінції Буенос-Айрес у 2005 році Крістіна Фернандес була основним кандидатом від партії «Фронт за перемогу» і перемогла, отримавши 45,77 % голосів виборців.

10 липня 2007 року Президент Аргентини Нестор Кіршнер заявив, що його дружина Крістіна Фернандес, у разі її обрання на вищий державний пост, здатна змінити історію країни. 19 липня 2007 року Крістіна Фернандес офіційно була проголошена кандидатом на пост президента країни від партії «Фронт за перемогу». Характерною ознакою її передвиборної кампанії стали поїздки країнами Європи, США та Латинській Америці

---

¹⁶ Портрет президента Аргентини. URL: http://www.km.ru/news/fernandes_de_kirshner/dossier.

¹⁷ Argentina's new Evita Peron tangoes her way to power. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/argentinas-new-evita-peron-tangoes-her-way-to-power-336x9d0dfc2>.

¹⁸ 'Me identifico con la Eva del puño crispado' URL: https://www.clarin.com/ediciones-antteriores/identifico-eva-puno-crispado_0_SJL54g1CKx.html; President in waiting evokes echo of Evita <https://www.theguardian.com/world/2007/oct/26/argentina.international>;

з метою залучення в Аргентину нових інвесторів. У теледебатах з опонентами вона не брала участь і з виборцями зустрічалася рідко. Крістіна Фернандес була лідером передвиборної кампанії 2007 року. Їй потрібно було отримати 45 % голосів або перевагу над найближчим суперником в 10 % голосів виборців. Крістіна Фернандес перемогла на виборах, отримавши 45,29 % голосів виборців. 10 грудня відбулося вступ на посаду нового президента Аргентини.

Ставши президентом, Крістіна Фернандес зіткнулася з проблемами інфляції і високих цін, недостатніх інвестицій у ключових галузях, низькою кредитоспроможністю країни (що мало вираз, зокрема, у проблемі реформування Національного інституту статистики (INDEC)), відсутності дешевих кредитів для приватного сектора, а також з проблемою зовнішнього боргу (яку потрібно було врегулювати з Паризьким клубом). Під час перебування Крістіни Фернандес на президентському посту відбулося чимало знакових для країни подій, таких як зміна податків на експорт сільськогосподарської продукції, націоналізація авіазаводу компанії Lockheed Martin, розробка пакета антикризових економічних заходів, спрямованих на підтримку промислового і сільськогосподарського виробництва, а також прийняття законів про націоналізацію приватних Пенсійних Фондів, політичну реформу, легалізацію одностатевих шлюбів, заборони куріння у громадських місцях і нового закону про ЗМІ.

21 червня 2011 року Крістіна Фернандес на питання агентства Reuters, чи буде вона брати участь у виборах глави держави, які повинні відбутися наприкінці жовтня, відповіла: «Ми будемо продовжувати рухатися вперед. Я завжди знала, що потрібно робити»¹⁹. 22 червня Крістіна Фернандес під час зустрічі зі своїми виборцями в науково-дослідному інституті Буенос-Айреса зачепила ґрати огорожі, впала і поранила голову. Її доставили до лікарні Буенос-Айре-

---

¹⁹ Президент Аргентини Фернандес заявила, що готова пойти на второй срок. URL: <https://ria.ru/world/20110622/391439532.html>.

са, де зробили томографію мозку. Інцидент відбувся без ускладнень.

14 серпня 2011 президент Аргентини Крістіна Фернандес де Кіршнер стала лідером і на минулих в Аргентині попередніх президентських виборах. За партію «Фронт за перемогу» віддали голоси 49,62 % виборців, після обробки бюлетенів з 35,49 % дільниць. На виборах президента Аргентини, що відбулися 23 жовтня 2011 року, перемогу здобула чинний президент Крістіна Фернандес. Вона набрала більше 53 % голосів.

Восени 2013 року президент Аргентини перенесла складну операцію. В її відсутність повноваження президента виконував Амадо Буду, який був у цей час віце-президентом Аргентини.

У 2008 році Крістіна Фернандес увійшла у список ста найвпливовіших жінок у світі, опублікований журналом «Forbes». У ньому вона була присутня в якості другої жінки – голови уряду, після Ангели Меркель. У 2010 році Крістіна Фернандес виявилася на другому місці у складеному журналом «The Times» списку десяти кращих жінок-лідерів світу²⁰.

Крістіна Фернандес нагороджена орденом Визволителя Сан-Мартіна – головною аргентинською національною нагородою. В ході візиту Крістини Фернандес де Кіршнер у Перу у березні 2010 року вона була нагороджена вищою державною нагородою цієї країни – орденом «Сонця Перу».

На відміну від Аргентини, Литва не відрізняється великими розмірами, проте ім'я її президента **Далі Грібаускайте** відомо всьому вільному світові. Даля Грібаускайте займала посаду президента Литовської Республіки два строки поспіль з 2009 року (переобрана у 2014 р.). У знакові для Литви 1990–1991 рр. вона працювала вченим секретарем Інституту економіки АН Литви. У 1991 році, після виходу Литви де-юре зі складу СРСР, Грібаускайте направили на навчання у США, де вона

---

²⁰ Top Female Leaders Around the World. URL: <http://content.time.com/time/specials/packages/completelist/0,29569,2005455,00.html>.

навчалася за програмою для керівників в Інституті міжнародних економічних відносин Джорджтаунського університету у Вашингтоні. У тому самому році Даля Грібаускайте стала директором європейського департаменту Міністерства міжнародних економічних зв'язків Литви, а згодом очолила аналогічний підрозділ у Міністерстві закордонних справ. У цей період Грібаускайте керувала переговорами стосовно угоди про вільну торгівлю між Литвою і Євросоюзом. З 1994 по 1995 рік Даля Грібаускайте була надзвичайним послом і уповноваженим міністром у місії Литви при Євросоюзі і одночасно заступником головного координатора переговорів з питань узгодження договору щодо вступу Литви до Євросоюзу. У 1996–1999 роках вона працювала уповноваженим міністром у посольстві Литви в США.

У 1999–2000 роках Грібаускайте займала пост віце-міністра фінансів і керувала переговорами Литви з Міжнародним валютним фондом і Світовим банком. З лютого 2000 року вона також деякий час перебувала на чолі ради директорів литовського державного Ощадного банку (Taipomasis Bankas), який в цей період готувався до приватизації. У 2000 році Даля Грібаускайте стала віце-міністром закордонних справ. У липні 2001 року вона була призначена міністром фінансів у соціал-демократичному уряді Альгірдаса Бразаускаса і залишалася на цій посаді до 2004 року. Зазначалося, що за цей час дефіцит бюджету Литви зменшився з 8,5 до 1,2 % ВВП.

Після того як Литва приєдналася до Євросоюзу, на початку 2004 року Даля Грібаускайте була делегована в Єврокомісію, де спочатку займалася культурою і освітою, але вже у листопаді 2004 року стала комісаром, відповідальним за фінансове планування і бюджет. Працюючи на цій посаді, Грібаускайте набула значної популярності як у Литві, так і за її межами. Ще

перед її призначенням газета «The Wall Street Journal» у 2004 році назвала її «Залізною леді» і порівняла з Маргарет Тетчер. У листопаді 2005 року тижневик «European Voice» обрав Грібаускайте «комісаром року» за зусилля із реформування бюджету ЄС. У 2008 році Даля Грібаускайте була визнана «жінкою року» в Литві. При цьому вона залишалася жорстким критиком економічної політики литовського уряду.

26 лютого 2009 року, в перший день реєстрації кандидатів на вибори президента Литви, що повинні були відбутися, Грібаускайте оголосила про свій намір балотуватися в якості незалежного кандидата. Висування Грібаускайте пов'язувалося як пресою, так і нею самою з погіршенням економічної ситуації в Литві, що призвело у січні 2009 року до заворушень біля будівлі литовського Сейму. Відповідно до правил Єврокомісії, із середини квітня Даля Грібаускайте припинила виконувати обов'язки еврокомісара. У першому турі президентських виборів 2009 року вона здобула перемогу, набравши 69,05 % голосів, і 12 липня 2009 року зайняла посаду президента. У травні 2014 року відбулися чергові вибори президента Литви, де у другому турі Даля Грібаускайте отримала 57,90 % голосів проти 40,10 % свого опонента і була переобрана на другий термін. Даля Грібаускайте володіє литовською, англійською, російською, польською та французькою мовами. Має чорний пояс із карате.

Чинний президент Естонії **Керсті Кальюлайд** – ще однієї маленької прибалтійської республіки – нехай і не займається карате, але так само, як і її колега, не боїться вступати у протистояння із сильними суперниками. На відкритті 2 червня 2018 року в Таллінні Міжнародної конференції пам'яті колишнього президента Естонії Леннарта Мері, Керсті присвятила свою вступну промову російської агресії в Україні та Грузії. «Говорячи про Грузію і Україну, важливо називати речі своїми іменами – війна є війна, і окупація є окупація... Замість цього в міжнародних колах користуються евфемізмами, типу “адміністративна прикордонна лінія” або “заморожений конфлікт”. Демократичний

і ліберальний світопорядок, заснований на правилах, збережеться тільки тоді, коли ми більше не будемо прикидатися, що на нас не чинять тиск ті, хто вважає, що інтереси сильних набагато важливіше, ніж свобода держав і народів. Ми повинні хоча б зі своїми партнерами і союзниками відкрито говорити про те, наскільки близько ми знаходимося до прірви на скелі у порівнянні з початком століття», – сказала Керсті²¹.

Керсті Кальюлайд є першою в історії Естонії жінкою, яка зайняла пост президента цієї країни. Кальюлайд має банківське і економічне минуле, її перша значуща посада – керівник проєктів інвестиційної банківської справи в Hansarank наприкінці 1990-х років. Звідти, маючи освіту в області біології і управління бізнесом, Кальюлайд у 1999 році дійшла до радника з економіки прем'єр-міністра Марта Лаара. До обрання президентом Кальюлайд займала пост представника країни в Європейській рахунковій палаті.

Можливо, управління невеликими державами не становить особливих труднощів і навіть є якісною передумовою для заміщення вищих державних постів саме жінкою. Однак якщо твоя держава має членство в Європейському Союзі і НАТО, що тягне за собою відповідні наслідки, у вигляді, наприклад, необхідності відповідати зовнішнім загрозам, то розміри не відіграють великої ролі. Даля Грібаускайте і Керсті Кальюлайд, маючи тверду позицію з питань внутрішньої і зовнішньої політики ЄС, аргументовано і послідовно відстоюючи принципи демократії, є яскравим доказом цього твердження.

Однак стилістика державного управління, як і ступінь активності в геополітичних питаннях, – це особистий вибір кожного лідера. Є можливість, наприклад, зосередитися виключно на внутрішніх справах своєї держави, як це демонструвала президент Мальти **Марі-Луїз Колейро Прека** (4 квітня 2014 року – 4 квітня 2019 року). І хоча посада президента Мальти як

---

²¹ Президент Естонії закликала називати те, що відбувається в Грузії і в Україні війною. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/509416.html>.

парламентської республіки розглядається переважно як представницька, сам факт її заміщення жінкою вже є знаменним. Цікаво, що Марі-Луїз виявилася другою жінкою президентом Мальти після Агати Барбари, яка займала цей пост у 1982–1987 рр. Свою активну політичну діяльність Марі-Луїз Колейро Прека почала з 1998 року після обрання до Парламенту Мальти від Лейбористської партії. У березні 2013 року Марі-Луїз увійшла в уряд Джозефа Мускату як міністр у справах сім'ї та соціальної солідарності. На початку березня 2014 року прем'єр-міністр країни рекомендував її на пост президента Мальти, і незабаром вона була затверджена на цій посаді.

Одним з факторів, що впливає на динаміку активної участі жінки у вищих управлінсько-політичних процесах, є географічне розташування держави. В цьому плані традиційно консервативна Африка демонструє помітний прогрес. За даними Міжпарламентського союзу, 23,6 % депутатів законодавчих органів африканських країн – це жінки. У новітній історії континенту є випадки, коли жінки займали і головний пост своїх держав. Так, у 2018 році новим президентом Ефіопії вперше в історії країни стала жінка – парламент обрав на цю посаду дипломата Сахле-Ворк Зевде. За словами глави канцелярії прем'єр-міністра країни Фітсума Арега, Зевде довгий час працювала в ООН і володіє необхідними для президента якостями і досвідом. «У патріархальному суспільстві, подібному нашому, призначення жінки главою держави не тільки встановлює стандарти для майбутнього, але і нормалізує жінок як осіб, що приймають рішення в суспільному житті», – підкреслив він²².

Найвідомішою жінкою-президентом континенту є **Аміна Гураб-Факім**. Вчений в області біології і державний діяч, Аміна Гураб-Факім перебувала на посаді президента Республіки Маврикій з 2015 по 2018 рік. Гураб-Факім є першою жінкою, обраною президентом Маврикія і третьою жінкою – главою держави

---

²² В Ефіопии президентом впервые стала женщина. URL: <https://focus.ua/world/410357-v-efiopii-prezidentom-vpervye-stala-zhenshhina.html>.

Маврикій після Єлизавети II і Монік Осан-Бельпо, яка була виконуючим обов'язки президента у 2012 році. Аміна Гураб-Факім позиціонує себе як жінка прогресивних поглядів. Вона вважає, що наука, технології та інновації є одними з найважливіших стимулів для розвитку. Коли в одному з інтерв'ю її запитали, чому ж вона вирішила залишити науку і стати політиком, Аміна відповіла: «Я не обирала політику – політика обрала мене. Я була дуже сфокусована на науці і взагалі не думала про те, щоб стати президентом. Однак коли під час останніх виборів мені випав такий шанс, я зрозуміла, що це можливість по-іншому, на дуже високому рівні служити моїй країні. І я наважилася»²³.

В даний час Аміна Гураб-Факім займається дослідженням медичних і поживних особливостей місцевих рослин

Маврикія. Гураб-Факім отримала безліч різних міжнародних нагород, включаючи премію Л'Ореаль-ЮНЕСКО для жінок у науці (2007 р.). Вона також є членом Лондонського Ліннеєвського співтовариства, Африканської академії наук, World Islamic Academy of Science

(Всесвітньої мусульманської академії наук в Йорданії) і African Science Institute (Африканського наукового інституту США)²⁴. Урядом Франції у 2009 році нагороджена орденом Академічних пальм. Після вступу на посаду президента, їй була присуджена вища громадянська нагорода – Великий командор Ордена Зірки і Ключа країн басейну Індійського океану.

---

²³ «Учеными не рождаются». URL: https://www.gazeta.ru/science/2015/12/07_a_7930481.shtml.

²⁴ Амина Гуриб-Факим: «Наука – основа социального прогресса». URL: <https://ru.unesco.org/courier/aprel-iyun-2017-g/amina-gurib-fakim-nauka-osnova-socialnogo-progressa>.

7 червня 2019 року на прес-конференції прем'єр-міністр Великобританії **Тереза Мей** оголосила, що прийняла рішення піти у відставку. Своїм рішенням вона сподівається вивести уряд з глухого кута, пов'язаного з неможливістю забезпечити вихід країни з Євросоюзу. «У мене викликає і викликатиме глибокий жаль те, що я не змогла здійснити Брекзїт», – сказала Тереза Мері Мей – друга в історії жінка (після Маргарет Тетчер) на посаді глави уряду Великобританії. Тереза Мей стала свого роду реінкарнацією попередніх правительок Англії з поправкою на сучасність, мається на увазі перш за все сьогоденній статус Англії як держави з обмеженим впливом на домініони і непрості відносини з Європейським Союзом після Брекзїт. Можливо, останньою обставиною пояснюється управлінська криза Великобританії і безпосередньо Консервативної партії, головою якої була Тереза Мей. Як вже було не раз в історії королівства, на долю жінки-правительки припали чергові важкі випробування.

Тереза Мей займала пост прем'єр-міністра Сполученого Королівства з 11 липня 2016 року. До цього була міністром у справах жінок та рівноправності (2010–2012 рр.) і міністром внутрішніх справ (2010–2016 рр.). Член палати громад з 1997 року. Свою політичну кар'єру почала у 80-х роках минулого століття. Була депутатом місцевої ради лондонського боро Мертон (1986–1994 рр.) Брала участь у парламентських виборах 1992 року в окрузі Норт-Уест-Дарем і в дострокових виборах 1994 року в окрузі Баркінг, проте успіху не мала. У 2002 році стала першою жінкою-головою Консервативної партії і займалася, на відміну від лідера партії, технічними питаннями забезпечення функціонування

консерваторів²⁵. У 2003–2005 роках була тіньовим міністром транспорту і одночасно тіньовим міністром продовольства і екології. З травня по грудень 2005 року була тіньовим міністром культури, ЗМІ і спорту. 6 грудня 2005 була призначена тіньовим лідером Палати громад. У 2009–2010 роках обіймала посаду тіньового міністра праці і пенсій.

Мей, як і належить консерватору, відрізняється принциповістю в питаннях збереження традицій британського суспільства. Так, свого часу в Палаті громад Мей голосувала проти: прийняття законів по боротьбі зі зміною клімату, подальшої інтеграції Великобританії в Євросоюз, заборони на куріння у громадських місцях²⁶, надання гей-парам можливості всиновлювати дітей, але за легалізацію одностатевих шлюбів²⁷. Після виборів 2010 року була призначена міністром внутрішніх справ, одночасно отримавши портфель міністра у справах жінок та рівноправності. На цій посаді вона виступала за надання рівних прав одностатевим парам, ставши одним з перших високопоставлених політиків Великобританії, які публічно висловили свою підтримку легалізації одностатевих шлюбів.

Мей також захищала законопроект, який отримав неофіційну назву «Шпигунський статут» (Snoopers 'Charter), що зобов'язував інтернет-провайдерів і операторів сотового зв'язку зберігати дані про активність користувачів у Мережі, голосові виклики, повідомлення та електронну пошту протягом одного року, на випадок якщо поліція запросить доступ до записів під час розслідування злочину. Ліберал-демократи заблоку-

---

²⁵ *Theresa May*. BIOGRAPHY. URL: <http://www.tmay.co.uk/about>.

²⁶ Theresa May's voting in Parliament. URL: https://www.theyworkforyou.com/mp/10426/theresa_may/maidenhead.

²⁷ What Theresa May has to say about Brexit, gay marriage, human rights and business. URL: <https://www.ibtimes.co.uk/theresa-may-what-are-new-prime-ministers-views-brexit-human-rights-gay-marriage-more-1570209>.

вали першу спробу²⁸, але після того, як Консервативна партія отримала більшість у 2015 році, Мей оголосила про новий проект «Акт про повноваження слідства», схожий на проект Communications Data Bill, хоча і з більш обмеженими повноваженнями²⁹. Акт вступив у силу з 2017 року.

В ході кампанії 2016 року перед референдумом про вихід Великобританії з Євросоюзу підтримувала прем'єр-міністра Девіда Кемерона і була противником Брекзїт. Але після проведення референдуму, на якому перемогли євроскептики, і оголошення прем'єр-міністром Девідом Кемероном про свою майбутню відставку, висунула свою кандидатуру на пост глави Консервативної партії і, отже, прем'єр-міністра Великобританії. 5 липня 2016 року, в першому раунді виборів парламентаріями-консерваторами лідера Консервативної партії Тереза Мей відразу стала фаворитом гонки, набравши 165 голосів, а незабаром вона була оголошена лідером партії. 13 липня Девід Кемерон передав повноваження прем'єр-міністра Терезі, Королева Великобританії Єлизавета II прийняла його відставку і запропонувала Терезі Мей сформувати новий уряд. Тереза Мей, таким чином, стала другою жінкою в історії Великобританії, яка зайняла пост прем'єр-міністра (після Маргарет Тетчер).

8 червня 2017 року відбулися парламентські вибори, на яких Консервативна партія на чолі з Терезою Мей фактично позбулася більшості в парламенті Великобританії, перемігши з мінімальною перевагою. Склалася ситуація т.зв. «підвішеного парламенту». Лідеру партії довелося поїхати до королеви Великобританії і просити дозволу на формування нового кабінету.

---

²⁸ Theresa May to revive her 'snooper's charter' now Lib Dem brakes are off. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2015/may/09/theresa-may-revive-snoopers-charter-lib-dem-brakes-off-privacy-election>.

²⁹ Theresa May says 'contentious' parts of web surveillance plan dropped. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-34691956>; Britain to present new watered down surveillance bill <https://uk.reuters.com/article/uk-britain-security-surveillance/britain-to-present-new-watered-down-surveillance-bill-idUKKCN0SQ1PG20151101>.

У 2018 році Тереза Мей посіла друге місце у списку найвпливовіших жінок світу за версією журналу «Forbes»³⁰. У травні 2018 року Forbes опублікував загальний список найвпливовіших людей світу, в якому Тереза Мей удостоїлася 14-го рядка³¹.

Однією з найяскравіших діючих президентів сучасного світу по праву вважається глава Хорватії **Колінда Грабар-Кітарович**. Четверта за рахунком жінка-президент у Східній Європі і перша в Хорватії, Колінда Грабар-Кітарович народилася 29 квітня 1968 року в Рієці (колишня Югославія). 11 січня 2015 року у другому колі вона обійшла свого головного суперника у президентських перегонах – соціал-демократа Іво Йосиповича. З 2011 по 2014 рік обіймала посаду помічника Генерального секретаря НАТО з питань публічної дипломатії, з 2008 по 2011 рік – посла Хорватії в США, з 2005 по 2008 рік – міністра закордонних справ і міністра з інтеграції в ЄС.

У січні 2015 року Колінда перемогла на президентських виборах у Хорватії. Перший дипломатичний візит на посаді президента вона зробила в Боснію і Герцеговину, де зустрілася з членами президії Младеном Іваничі, Драганом Човичем і Бакіром Ізетбеговичем. З ініціативи Грабар-Кітарович у вересні 2015 року в Нью-Йорку був скликаний комітет представників країн, що мають вихід до Балтійського, Адріатичного і Чорного моря, що стало початком створення міждержавної Ініціативи трьох морів (Three Seas Initiative). Перше засідання організації пройшло 25–26 серпня 2016 року в Дубровнику. З 6 по 7 липня 2017 року у Варшаві в якості одного з керівників Ініціативи вона підписала низку угод про співпрацю і партнерство з Польщею і зустрілася з президентом США Дональдом Трампом. Крім усього іншого, Колінда Грабар-Кітарович має досить прива-

---

³⁰ The World's 100 Most Powerful Women. URL: <https://www.forbes.com/power-women/list/#tab:overall>.

³¹ The World's Most Powerful People. URL: <https://www.forbes.com/powerful-people/list/#tab:overall>.

бливу зовнішність, про що не раз відзначали журналісти. На сайті the hottest heads of state.com президент Хорватії зайняла 7-е місце серед найкрасивіших лідерів держав світу.

Нагадаю, що жінок, активно зайнятих у високій політиці в сучасному світі приємна безліч, проте для того щоб поставити життєстверджуючу крапку в написанні розділів, що описують політичний шлях деяких відомих жінок з різних епох, мені хотілося б згадати чинного прем'єр-міністра Нової Зеландії **Джасінду Ардерн**. Ардерн стала третьою в історії жінкою, що стала прем'єр-міністром Нової Зеландії, після Дженні Шиплі (1997–1999 рр.) і Хелен Кларк (1999–2008 рр.). Вперше була обрана до парламенту за партійним списком на загальних виборах 2008 року і представляє округ Маунт-Альберт з 8 березня 2017 року. На загальних виборах 23 вересня 2017 року Лейбористська партія на чолі з Ардерн отримала 46 місць, збільшивши своє представництво на 14 депутатів, але поступившись Національній партії під керівництвом Білла Інгліша з 56 мандатами. Однак партія NZ First заявила про свою готовність створити правлячу коаліцію з лейбористами. Таким чином, 26 жовтня 2017 року Ардерн була призначена на посаду прем'єр-міністра Нової Зеландії.

У віці 37 років Джасінда Ардерн стала наймолодшою жінкою у світі, яка займає пост глави уряду, а 21 червня 2018 у неї народилася дочка. Хтозна, можливо, ця дівчинка у майбутньому піде по стопах матері і, увібравши від неї найкращі лідерські якості, стане активним політичним діячем, примножуючи добробут свого народу і зміцнюючи репутацію своєї держави.

Звичайно ж, це не повний перелік жінок, що залишили свій слід вже в новому тисячолітті. Їх стає все більше і більше. Так з чого ж з'явилася нова генерація активних жінок, бажаючих впливати на політичні процеси у своїй країні і світі? Все, як

мені здається, просто: інформаційне суспільство, глобалізація, високі технології – ось ті маркери, які не тільки зліпили образ нової людини, а й створили особливий тип жінки в політиці. Це покоління жінок вкрай амбітне. У них висока, навіть за європейськими мірками, кваліфікація, гарна англійська, є розуміння правил сучасного менеджменту, вони володіють інструментами інтеграції в сучасний світ. Для досягнення високих цілей, вони не соромляться використовувати свої природні конкурентні переваги – кмітливість, гнучкий розум і вміння пристосовуватися до мінливих ситуацій.

Глобалізаційні фактори все сильніше впливають на свідомість жінок, які відчують у собі лідерський потенціал. Значна частина сучасних жінок, які отримали вищу освіту, відкрили до політичної кар'єри і усвідомлюють характер культурних і системних труднощів, які їм доведеться подолати. Для них жіночий успіх давно не виражається матеріальними статками, а, скоріше, бажанням залишити свій слід в історії. Це повною мірою стосується і багатьох жінок, які проживають на територіях колишніх радянських республік.

ГЛАВА 4.

ОСОБЛИВОСТІ «ЖІНОЧОЇ» ПОЛІТИКИ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДЕРЖАВ

У грудні 1991 року остаточно розпався Радянський Союз – найамбітніший імперський проект ХХ століття. Формально агонія Союзу тривала з моменту антигорбачовського путчу 19–22 серпня 1991 року до моменту підписання в Біловезькій пущі угоди про створення Співдружності Незалежних Держав. Однак розпад СРСР і болісне перетворення його сателітів на повноцінні самостійні держави тривають і донині. Одним з головних досягнень цієї історичної події стало поступове звернення колишніх союзних республік до демократичних інститутів, зокрема до інституту прав людини. Однак процес, пов'язаний зі сприйняттям прав людини як головної цінності, на пострадянському просторі протікає нерівномірно. Наприклад, у прибалтійських державах він вже завершений і логічно оформився членством в Європейському Союзі. В інших пострадянських країнах забезпечення прав людини залишається формальним гаслом. Але на рівні публіцистики, наукових робіт і громадських дискусій питання, пов'язані з правами людини, піднімаються досить часто. Особливим порядком стоять питання рівності статей, прояви гендерного паритету в економіці, соціальній сфері, і, звичайно ж, політиці.

Сьогодні, після майже тридцяти років становлення незалежності, існуючі на національному рівні теоретичні роботи про надання рівних прав і можливостей чоловікам і жінкам, пов'язана з цим практика колишніх союзних республік, дозволяють

говорити про появу колективного типу жінки-політика. Умовно його можна назвати *пострадянським* типом, проте назва не головне – важливим є наявність деяких його характерних особливостей, які дають можливість зіставити або протиставити цей тип жінкам-політкам з інших держав і регіонів планети.

Які ж чинники вплинули на формування цього унікального в своєму роді типу, образу жінки, яка все частіше проявляє активність в політичній сфері на пострадянському просторі? Треба сказати, що ці фактори мають універсальний характер і виникли як наслідок тривалого історичного процесу розвитку жіночої політичної свідомості, заснованого на досвіді державного управління жінок з різних країн у різні історичні епохи, включаючи і новітній час.

Історичний і пов'язаний з ним **психологічний** фактор, або фактор традиційного сприйняття жінки у соціумі. Після 1917 року на території колишньої Російської імперії новою владою було прийнято найпрогресивніше у світі законодавство, що стосувалося рівності статей. Жінки отримали право на розлучення, право на аборт і повні виборчі права. Станом на 1918 рік подібних вільностей для жінок не було в жодній країні світу, включаючи США і країни Західної Європи. При радянському уряді діяли спеціальні комісари, які контролювали «жіноче питання». Головними завданнями були боротьба з неписьменністю серед жінок, статева освіта і відмова від «кухонного рабства».

Нова влада дозволяла вести досить сміливі дискусії на тему рівності статей, такі як, наприклад, повне скасування інституту сім'ї. У 30-ті роки спостерігається відродження патріархальних традицій, пов'язане з початком Другої світової війни. Майже всі чоловіки пішли на фронт, і жінкам довелося самим забезпечувати тил, працюючи на фабриках і заводах часом у нестерпних умовах.

У 70-х роках намітився деякий гендерний паритет у розподілі обов'язків, втім, все це диктувалося ідеологічною необхідністю. Складалося враження, що партійне керівництво не могло

знайти розумного застосування багатьом активним радянським жінкам. Частково ця проблема вирішувалася наданням квот на заміщення жінками депутатських посад у законодавчих органах союзних республік. Призначення жінки директором великого підприємства або профільним міністром було рідкісним винятком і, швидше, нагадувало кінематографічну казку. Більшість же населення влаштовувала вітчизняна модель гендерної рівності, де чоловік заробляв на життя, а жінка забезпечувала домашній затишок.

У «перебудовні» часи виховання дітей і ведення господарства вже не проголошувалися головним обов'язком радянської жінки, хоча за інерцією преса і телебачення, як і раніше, роз-

повідали про переваги патріархальної сім'ї. Цю звичну модель гендерних відносин не похитнула навіть сексуальна революція, яка прийшла з легким запізненням разом з перебудовою. Всупереч славнозвісному категоричному вислову про те, що «в СРСР сексу немає», яке прозвучало з вуст радянської жінки в рамках телестудії з американською студією, все ж таки деяка сексуальна свобода була присутня, а ось ідея гендерної рівності все ще не отримала свого резонансу. Ймовірно, це було пов'язано з наявністю більш актуальних проблем переважно економічного характеру: в 90-ті роки йшлося про банальне добування засобів до існування, а не про зміну моделі гендерних відносин. Тягар виживання, до речі, знову, як і півстоліття тому, ліг здебільшого на жіночі плечі. Саме жінки з усіх сил підтримували господарство і забезпечували сім'ю, не гребуючи при цьому будь-якою, навіть самою неprestижною і брудною роботою. Жінка з педагогічною освітою влаштовувалася продавчицею в комерційний кіоск, а ночами могла підробляти в рестора-

ні посудомийкою. Те, що здавалося дикістю в західних країнах, в Союзі, який розповзався по швах, вважалося нормою.

Як зазначає Кирило Мартинов, в цілому Радянський Союз мав характерні риси суспільства модерну, де у жінок були права як формальні, так і реальні, але при цьому мав також деякі ознаки тоталітарної держави, де суспільне життя контролювалася державою, а останнє асоціювалося з владою партійних лідерів-чоловіків. Жінки, з одного боку, були, звичайно, вільніше, ніж у патріархальному, наприклад вікторіанському, суспільстві, але з іншого – їх життя, як і життя радянських чоловіків, було регламентоване набором допустимих у суспільстві розвинутого соціалізму практик³².

Після розпаду Союзу, актуалізація гендерних питань почалася з активності жінок, які проживали вже у формально незалежних державах. Більшою мірою це стосувалося представниць інтелектуальних наукових кіл, усередині яких активно циркулювали перекладні феміністські тексти, що формували у колишніх радянських жінок більш «пасіонарну» громадянську позицію.

Сучасне пострадянське суспільство сьогодні продовжує залишатися переважно сексистським, проте в ньому не припиняють обговорюватися проблеми, пов'язані із забезпеченням рівних прав чоловіків і жінок. В основному, вони піднімаються жінками, а самі жінки в своїх гендерних прагненнях поступово сформувалися в три групи. По-перше, це представниці науки, які постачають академічні роботи в рамках *gender studies*. По-друге, це помірні представниці громадськості, які час від часу публічно висловлюються з гендерних питань і намагаються долучити до цієї дискусії широкі маси. Ну, і по-третє, це радикальні феміністки, які вважають, що чоловіки, як і патріархальне пострадянське суспільство, в корені не здатні прийняти прогресивні гендерні ідеї.

---

³² *Мартинов К.* Российское общество остается до смешного сексистским (22.12.2015). URL: https://www.gazeta.ru/science/2015/12/22_a_7984811.shtml.

Економічний чинник. Стабільна економіка і поступово зростаючі доходи громадян більшості колишніх союзних республік розкріпають і жіночу політичну свідомість. Матеріальна забезпеченість багатьох жінок надає позитивний психологічний ефект і призводить до диверсифікації їх життєвої енергії. Нагодована сім'я і стабільне фінансове становище дозволяють жінці зосередитися, в тому числі, і на політичній кар'єрі.

Радянським жінкам про таке фінансове становище можна було тільки мріяти. У Союзі сукупний дохід намагалися розподілити серед громадян рівномірно, що, втім, не виключало наявність багатой номенклатурної верхівки і підпільних мільйонерів. Зруйнована разом з державою планова економіка змінилася нехай і дикими, але у своїй основі ринковими відносинами, пропонуючи безліч способів швидкого збагачення. Нарівні з чоловіками, в бізнес подалися окремі активні і сміливі жінки, а отримані ними навички ведення ділових переговорів стали у нагоді в державному управлінні. Тому сьогодні в політичному житті деяких пострадянських республік цілком природно спостерігати жінок – колишніх бізнес-вумен – в ролі депутатів парламентів або представниць виконавчої влади.

Економічний чинник, мабуть, став ключовим для стрімкого впровадження ідеї гендерної рівності. Завдяки розвитку інформаційних технологій і, як наслідок, повсюдного поширення західної моделі ринкових і соціальних відносин, навіть у державах з тоталітарним ухилом, таких як, скажімо, Саудівська Аравія чи Іран, спостерігається нехай слабкий, але все ж таки прогрес у питаннях надання чоловікам і жінкам рівних прав. Гендерний паритет виходить на порядок денний там, де працює економіка, а інститут приватної власності захищений законом. Розвиваючи цю тезу, можна впевнено сказати, що ігнорування прав жінок дорого обходиться багатьом країнам. Так, за даними Світового банку, через обмеження доступу дівчаток до освіти і втрачену можливість підвищити продуктивність праці і дохо-

ди жіночої частини населення, вже втрачається від 15 до 30 трильйонів доларів³³.

Для держави роль жінки, що професійно займається фінансами, порівнянна з роллю міністра оборони. Шкода тільки, що не кожна політична еліта зважається довірити жінці настільки важливий пост. Слід додати, що сьогодні фінанси невіддільні від великої політики, і це зайвий раз доводить діяльність Міжнародного валютного фонду, який нещодавно очолювала французька Крістін Лагард.

Економічний чинник безпосередньо впливає і на мотивацію жінок зробити політичну кар'єру. Не секрет, що шлях у політику, особливо в державах з перехідною демократією, вимагає серйозних фінансових вкладень. Найчастіше таких грошей у жінок, які не займаються бізнесом або не мають підтримки ззовні, немає. Ця проблема існує не тільки в пострадянських країнах. Саме тому слід переймати досвід ЄС, США та інших розвинених демократій, де існують спеціальні програми, що створюють преференції для жінок, які вирішили піти в політику.

Юридичний (конституційний) фактор. Цей фактор впливає не стільки на мотивацію жінок займатися політикою, скільки розширює для них види політичної участі. Перш за все мова йде про республіканську форму правління, яку в тому чи іншому вигляді практикують колишні союзні держави. Набувши популярності після Французької революції, саме така методологія розподілу влади між головними її носіями, як було зазначено раніше, дає більше опцій для жінок взяти участь у політичних процесах, і сьогодні в усьому світі жінки багатьох сучасних республік мають можливість займати посади президента, прем'єр-міністра, профільного міністра, депутата загальнонаціонального або ре-

---

³³ Всемирный банк: страны теряют до 30 триллионов долларов из-за ограничения образования девочек. URL: <https://snob.ru/news/163184>.

гіонального парламенту. На сьогоднішній день³⁴ більше 20 країн переважно з республіканською формою правління очолюють жінки, і число подібних випадків зростає щороку. Однак, незважаючи на те, що в політичній історії жінки були на чолі близько 70 республік, фактів безпосереднього обрання жінки на вищі керівні посади не так вже й багато. В новітній історії жінки на високих постах знаходилися у більшості випадків тимчасово і потрапляли у велику політику в результаті форс-мажорних обставин, викликаних гострою політичною боротьбою (наприклад, Розалія Артеага Серрано – 2 дні на посаді президента Еквадору або Лідія Техада – рік в.о. президента Болівії).

Певне значення в обранні на високі політичні посади жінки має різновид республіки. Так, за президентської форми правління навіть у розвинених країнах сьогодні у жінки практично немає шансів обратися главою держави (хоча такі спроби робилися, якщо згадати кандидата від демократів на останніх виборах у президенти США Хілларі Клінтон). Як показує статистика, найбільше шансів прийти до влади мають мешканки країн, які практикують парламентські системи, де голосують за партію. При розвиненому парламентаризмі громадянам не доводиться зосереджуватися на виборі однієї людини, а тому жінці відносно простіше бути лідером певної партії, згодом трансформуючи цей пост у посаду глави уряду. Наприклад, чинний Канцлер Німеччини Ангела Меркель, безумовно, самодостатній політик, однак німці ось вже вкотре голосують не стільки за Меркель, скільки за погляди, що циркулюють всередині партії ХДС, яку вона очолювала до 2018 року.

Більшість випадків прямого обрання жінки на президентський пост спостерігається в країнах, де ця посада має символічний характер. Так, жінок досить часто обирають головою

---

³⁴ Список жінок – голів держав та урядів (станом на 18 червня 2019 року). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_женщин_—_глав_государств_и_правительств.

Федеральної ради Швейцарії, де функції глави держави виконують колективно усі члени цього органу. У Сан-Марино жінка була Капітаном-регентом 19 разів, правда, термін цієї посади лише півроку, і її треба з кимось ділити, оскільки республіка є діархією. Жінки часто призначалися на символічну посаду генерал-губернатора в конституційних монархіях Канаді та Новій Зеландії. У більшості цих країн у різні періоди жінки виявляли і в ролі прем'єр-міністра, але, за винятком Нової Зеландії, це ставало результатом відставки попередника або зміни лідера партії. Дану теорію останнім часом оскаржують деякі європейські країни, де президентами зі значними повноваженнями кілька термінів поспіль були жінки: в Фінляндії, Ірландії, Латвії та Естонії.

Однак форма правління – це всього лише спосіб «проникнення» жінки у владу, в той час як набагато важливішим є питання вільної реалізації жінкою свого потенціалу у важливому вузькопрофільному масштабі. Здається, що в цьому сенсі велику роль відіграє уряд. На противагу законодавчому органу, де особистість дуже часто розчиняється в колегіальних рішеннях, робота в Кабінеті є для жінки найкращим плацдармом для застосування досвіду та здібностей. Навіть введена в багатьох країнах законодавча заборона поєднувати посаду депутата з посадою в органі виконавчої влади не применшує даної тези, оскільки фактично грань між цими гілками влади давно стерлася.

Свого часу мене вразила фотографія, на якій були зображені чотири миловидні дами, що сиділи на лавці, акуратно і по-діловому одягнені. Поруч з лавкою виднілися жіночі сумочки, сором'язливо відставлені в бік, щоб не порушити композицію. Можна було подумати, що випадковий знімок зафіксував учасниць жіночого форуму або

зустріч випускників, однак напис внизу фото пояснював, що це міністри оборони Швеції, Голландії, Норвегії та Німеччини.

У сучасних демократіях давно не бояться довіряти жінці управління важливими і традиційно «чоловічими» сферами. В уряді Канади і Німеччини половина міністерських портфелів віддано жінкам. У червні 2018 року новий прем'єр-міністр Іспанії Педро Санчес оголосив склад свого кабінету – більшість посад вперше в історії країни зайняли жінки³⁵. В цьому самому році жінці довірили очолювати Центральне розвідувальне управління США і Європол.

Глобалізаційний фактор. Вплив фактора глобалізації на розвиток «жіночої політики» пострадянського простору добре ілюструється ставленням колишніх радянських громадян до західних технічних новинок, що заповнили ринки і крамниці в «перебудовні» часи. Так, голлівудські фільми і відеоігри явили нерозпеченим екс-радянським домогосподаркам новий жіночий образ сильної войовничої жінки, втілений Ларою Крофт й іншими персонажами. Ці вигадані strong women володіли привабливими фігурами і не викликали явного відторгнення у жіночої частини суспільства.

Однак за останні кілька десятиріч років ставлення до жінки і її сексуальності змінилося. Сьогодні в лавах феміністок набагато прихильніше сприймається жінка-політик, в той час як популярні раніше образи жінок, що викликають еротичні фантазії, все частіше отримують негативну реакцію. Показовим у цьому відношенні є заборона на видання у США японської відеоігри «Dead or Alive Xtreme 3», присвяченій пляжному волейболу, де спортсменки виглядали аж надто еротично. Можна припустити, що особливо затятим представницям феміністичного руху більш сподобався образ жінки-супергероя, вперше в історії кіно сконструйований компанією «Marvel» у фільмі 2019 року

---

³⁵ В Іспанії оголосили склад нового уряду, більшість міністрів – жінки. URL: https://nv.ua/ukr/world/countries/v-ispaniji-zatverdili-sklad-novoho-urjadu-bilshist-ministriv-zhinki-2474514.html?prefer_lang=ukr.

Актриса Брі Ларсон
у ролі Капітана Марвел

«Капітан Марвел»³⁶. За сюжетом фільму основний фокус зосереджений не стільки на сексуальності головної героїні, скільки на її унікальних здібностях.

Ще більш наочно це демонструється використанням політиками гаджетів. Їх поширення і застосування значно полегшили процес управління державою. Мобільний зв'язок, інтернет-конференції, електронна пошта та інші засоби комунікації тепер дозволяють миттєво отримати необхідну інформацію і зв'язатися з потрібною людиною незалежно від її місця розташування. Використання цих переваг реалізується вже на перших етапах входження в політичний процес. Так, у 2014 році, для своїх виступів перед виборцями кандидат у прем'єр-міністри Індії Нарендра Моді використовував голограми. Це перший зафіксований випадок використання голограми серед політиків: до подібних трюків не вдавався навіть прихильник різних сучасних гаджетів Барак Обама³⁷. За словами Лаури-Христини Краузе, діджиталізація політичної роботи містить у собі найбільший потенціал для тих цільових груп, які через відсутність часових і просторових можливостей і форматів до сих пір не беруть участь (не можуть взяти участь) у партійній роботі. Це може, зазначає автор, принести велику користь, особливо для жінок³⁸.

³⁶ Кіностудія Marvel опублікувала трейлер свого першого фільму із супергероєм-жінкою. URL: https://style.nv.ua/ukr/kultura/kinostudija-marvel-opublikovala-trejler-svoho-pershoho-filmu-z-superherojem-zhinkoju-2495092.html?prefer_lang=ukr.

³⁷ Індійський політик обратился к избирателям с помощью голограмм. URL: <https://tjournal.ru/50760-holo-indian>.

³⁸ Теперь все в один клик. Как дигитализация открывает большему количеству женщин путь в политику. URL: <https://www.ipg-journal.io/aktualnaja>.

Однак високі технології несуть у собі і певні ризики. У США досі ведеться розслідування щодо кандидата в президенти США від демократів Хілларі Клінтон за використання електронної пошти в службових цілях. Сьогодні однією із серйозних загроз безпеці окремих країн, як і світовій спільноті в цілому, є хакерські атаки на стратегічно важливі об'єкти. Інформаційні війни поступово витісняють звичні форми ведення бою, а демократичні країни світу змушені постійно в кооперації з міжнародними спецслужбами шукати сучасні ефективні засоби протидії кіберпіратству. Така ситуація зобов'язує жінок, які вирішили професійно зайнятися політичною діяльністю, володіти елементарними знаннями в області кібербезпеки і не скупитися на хороших фахівців з цих питань у своїй команді.

Фактор політичного режиму. Форма (тип) політичного режиму впливає на гендерну ситуацію в країні. Слід давно визнати, що активна участь жінок в управлінні державою на високому рівні можлива лише при демократичних режимах. Це стосується не декоративних, фасадних демократій, що маскують формальними ознаками пороки політичної системи, а справжньої «влади народу», де присутні чесні вибори, справедливий суд, громадський контроль. Тенденція посилення на пострадянському просторі ролі жінок у політиці пов'язана з демократичними перетвореннями країн, які колись входили в Союз або перебували у сфері його впливу. Без реально працюючих демократичних механізмів реалізувати намічену програму жінкам-політикам вкрай важко.

Сьогодні демократичний режим, незважаючи на серйозну кризу, як і раніше забезпечує «довголіття» жінок на політичних посадах. Наприклад, президент Ісландії – країни з давніми демократичними традиціями – Вігдіс Фіннбогадоттір, обрана у 1980 році, виконувала свої обов'язки більше 16 років. Вона вважається першою у світі жінкою, що зайняла посаду цього рівня за результатами прямих виборів. Причому, якщо

на перший термін Вігдіс увійшла з підтримкою лише близько третини виборців, то наступні виграла з результатом понад 90 %. Ісландія в принципі відрізняється ефективною гендерною політикою навіть серед скандинавських держав. Цій країні ще у 2009 році першою вдалося досягти гендерного паритету в парламенті.

У країнах, де практикується інший тип політичного устрою, доля жінок-політиків майже завжди складалася важко. Це добре видно і на прикладі жінок, які намагалися після 1991 року реалізувати себе в пострадянській політиці. Цікаво згадати, що першою жінкою з країн колишнього соцтабору, яка зайняла найвищий державний пост, стала глава уряду Югославії Мілка Планіч (1982–1986 рр.), хоча ні про які демократичні вибори тоді не йшлося. Ніно Бурджанадзе, яка виконувала обов'язки президента Грузії у 2003–2004 і 2007–2008 роках, реалізовувала свої повноваження в умовах партійної централізації, ще до реформ, проведених Михайлом Саакашвілі. Роза Отунбаєва – перша жінка-президент Киргизстану і поки єдина жінка, яка займала пост президента в країнах СНД, займала таку високу посаду в державі, далекій від стандартів реальної демократії. В Україні є свій, нехай і негативний досвід заміщення жінкою вищої політичної посади. Йдеться про прем'єр-міністра (лютий–вересень 2005 і грудень 2007 – березень 2010 рр.) Юлію Тимошенко. І знову ж таки в цій ситуації складно говорити про дотримання представниками української партійної номенклатури принципів демократії.

Немає сумнівів, що колишнім союзним республікам просунути в питаннях гендерного паритету в державному управлінні допоможуть тільки демократичні реформи, зокрема реформи виборчого законодавства та судової системи. Показовим є приклад Росії, де в умовах так званої суверенної демократії, що маскує авторитарний режим, жінки у політиці виконують номінальну функцію. При тому, що в цій країні існує сильна гендерна наука, а в деяких регіонах склалися суспільні передумови для залучення активних жінок у політичні процеси.

У нинішніх умовах існування держави просувати ідеї гендерної рівності не виявляється можливим, але колись демократичні перетворення в Росії все ж таки почнуться, і не останню роль у цьому відіграватимуть жінки, такі, наприклад, як Наталія Гулевська – політик і правозахисник із Ставрополя, голова регіонального відділення партії з нестерпною для чинної російської влади назвою «Західний Вибір».

Сімейний фактор. Одним із варіантів стрімкої політичної кар'єри є отримання жінкою вищої державної посади завдяки популярності чоловіка або батька. Так, зокрема, сталося з Індірою Ганді – дочкою першого прем'єр-міністра Індії Джавахарлара Неру, і першою жінкою-президентом Індонезії Мегаваті Сукарнопутрі – дочкою Сукарно, який правив цією державою у 1945–1967 роках. Обоє батьків президента Шрі-Ланки Чандрікі Кумаратунгі (1994–2005 рр.) були свого часу прем'єр-міністрами. Тайський прем'єр-міністр Йінглак Чінгават позбулася влади майже 10 років після того, як з цієї самої посади скинули її старшого брата шляхом військового перевороту. Колишній президент Південної Кореї Пак Кін Хе, яка достроково зміщена зі свого поста в порядку імпичменту, як відомо, є дочкою Пака Чон Хі, який правив республікою з 1963 по 1979 рік.

Сімейний фактор відбився на політичній кар'єрі жінок з деяких країн латиноамериканського регіону. Так, перша жінка-президент Аргентини Ева Перон була дружиною і головною соратницею Хуана Перона. За тим же сценарієм вісім років президентства провела і друга жінка-президент країни Крістіна Фернандес де Кіршнер, дружина попередника, Нестора Кіршнера.

В силу багатьох обставин, жінки-політики з пострадянських країн не мають великого досвіду використання сімейних зв'язків для отримання вищих посадових постів, більшість з яких традиційно для цього географічного регіону належать чоловікам. Окремі епізоди «сімейного підряду» в цій галузі не можуть претендувати на history of success. Так, родинні зв'язки допомогли реалізувати себе у виконавчій владі дочці колиш-

нього президента Узбекистану Гульнарі Карімовій, яка працювала в Міністерстві закордонних справ республіки, але такий високий родинний статус не убезпечив її від судового переслідування. Переважно жінки вважають за краще залишатися в тіні своїх чоловіків-політиків, що, втім, не заважає їм іноді впливати на прийняття серйозних державних рішень.

Озираючись на ці приклади, можна припустити, що сімейний фактор є для жінки, швидше, перешкодою в її прагненнях зробити успішну політичну кар'єру. Здебільшого всі випадки невдалого правління жінок, пов'язаного із продовженням родинних ліній в політиці, припадають на країни Азії та Латинської Америки, де до цієї традиції ставляться терпимо. В європейських державах з усталеною демократією питання спадкоємності влади знаходяться під суворим контролем громадянського суспільства та представників ЗМІ.

Релігійний фактор. Напевно, самим умовним фактором, що впливає на формування пострадянського типу жінки-політика, є релігійний фактор. При його описі доречно провести аналогію, пов'язану зі ставленням до праці православ'я, що відіграє на пострадянському просторі значну роль, і протестантизму, поширеного в західних країнах. Протестантська трудова етика відносить роботу до чеснот, а матеріальний достаток у протестантських товариствах розглядається як критерій старанності та сумлінності трудової діяльності. У православній же культурі бути багатим або прагнути до збагачення не вітається, бо «легше верблюдові пройти крізь вушко голки, ніж багатому ввійти у Царство Боже». Тому в західних країнах, таких як США, Голландія, Бельгія та багатьох інших, жінка, яка робить кар'єру в бізнесі чи політиці, вважається нормою. У пострадянських же країнах представники православного духовенства ревно ставляться до жінки, яка займається цими видами діяльності, традиційно наполягаючи на скромному становищі жінки в сім'ї та суспільстві.

На противагу релігійному, **науковий фактор** отримує все більше аргументацій на свою користь, не в останню чергу зав-

дячуючи інтересу світової науки до гендерної проблематики. Дослідження, проведені вченими з Університету медицини і науки ім. Розалінд Франклін у Чикаго, категорично спростовують давно сформовані стереотипи про те, що чоловіки розумніші за жінок, а чоловічий мозок більше і краще жіночого. Проте, представлені вченими докази в найближчому майбутньому навряд чи зможуть похитнути гендерну ситуацію, що склалася в науковому світі, вкрай дискримінаційну для жінок. На думку Кирила Мартинова, науковий авторитет – це один з різновидів політичного авторитету, і саме на прикладі науки можна зрозуміти, що таке патріархат. Дослідження показують, що одні й ті самі тези, озвучені викладачем-чоловіком і викладачем-жінкою, сприймаються змішаною аудиторією по-різному. Чоловік виглядає більш авторитетним, більш респектабельним, до нього частіше готові прислухатися. А про жінок-лекторів студенти часто кажуть: «Її лекція була поверхневою і необ'єктивною». В компетентності жінок-лекторів сумніваються набагато частіше, ніж у компетентності професорів сильної статі³⁹.

Непряме підтвердження тези про те, що жінок поки не готові визнавати в науковому світі, проглядається в «гендерній динаміці» присудження Нобелівських премій і системі кадрового розподілу провідних посад в університетах. Як правило, жінка-дослідник не отримує премію за спільне з чоловіками відкриття. У лабораторії вона сприймається, скоріше, як обслуговуючий персонал, ніж вчений, чиї результати зробили істотний внесок у науку. Взагалі, з 2000 року лауреатами Нобелівської премії ставали всього 19 жінок (9 % від загальної кількості лауреатів), а за всю історію премії з 1901 року жінки удостоїлися нагороди тільки 49 разів⁴⁰. Ця цифра зросла до 52 у 2018 році,

---

³⁹ *Мартинов К.* Российское общество остается до смешного сексистским (22.12.2015). URL: https://www.gazeta.ru/science/2015/12/22_a_7984811.shtml.

⁴⁰ The Nobel Prizes: So male? URL: <https://www.hindustantimes.com/interactives/nobel-prizes-so-male>.

Донна Стрикленд. Перша жінка
Нобелівська лауреатка
з фізики більш чим за півстоліття

коли серед лауреатів опинилися відразу три жінки: Френсіс Арнольд разом з двома вченими отримала премію в галузі хімії, Донна Стрікленд, також з двома колегами – в галузі фізики, а Премія миру дісталася іракській правозахисниці курдського походження Наді Мурад (спільно з Дені Муквеге)⁴¹.

Не менш сексистська ситуація спостерігається у провідних світових університетах, де близько 70 % професорських посад обіймають чоловіки. Однак у цьому напрямку ситуація поступово вирівнюється. Жінки відвоювали для себе певні наукові галузі, по господарські «осіддали» їх і видають непогані результати. Наприклад, соціологія давно вважається «жіночою» дисципліною, а багато соціологічних досліджень, в тому числі і тих, які впливають на політичне життя країни, мають свою вагу завдячуючи жіночому сприйняттю окремих соціальних проблем, таких як демографія або сім'я. Звичайно, ще існують консервативні дисципліни, типу філософії, де в суспільній свідомості образ філософа все ще продовжує асоціюватися з бородатим лектором. Однак жіноча присутність у науково-інтелектуальному освоєнні проблемних сфер людського пізнання з кожним роком відчувається все сильніше.

Таким чином, незважаючи на значне число жінок-політиків, які реалізують свій потенціал в новітній добі, говорити про гендерну рівність у цій сфері ще передчасно. За останні півстоліття було більше 194 випадків, коли жінка очолювала дер-

---

⁴¹ Список жінок – лауреаток Нобелівської премії. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_женщин_—_лауреатов_Нобелевской_премии.

жави, що не є абсолютними монархіями⁴². Іншими словами, ці жінки отримували пост глави держави або уряду не у спадщину, а в результаті прямих або опосередкованих виборів. Досить часто влада до жінки приходила у зв'язку з «нестандартними ситуаціями», пов'язаними з політичною кризою (заколоти, перехідний період тощо). В останньому випадку жінки були лише виконуючими обов'язки, займали посаду завдячуючи політичним досягненням родича або очолювали фракцію, яка здобула право призначати прем'єр-міністра. За великим рахунком, історія жіночої присутності у великій політиці знає лише три-чотири прецеденти, коли громадяни безпосередньо обирали на високий пост жінку, яка не представляє конкретну партію або політичну династію. У числі таких прецедентів – вже згадані у попередніх розділах колишні президенти Бразилії, Чилі, Ісландії та Литви.

На думку Vladimira Tsimaylo, механізм потрапляння жінки у велику політику переважно має кризовий характер. Жінки частіше приходять до влади в країнах, уражених політичними негараздами або таких, що недавно вийшли з кризи: за деякими підрахунками, 19 % за підсумками перехідного періоду, 45 % у країнах з нестабільним політичним режимом і 33 % після військового заколоту. Подібна практика призначення жінок у гострих ситуаціях (з метою звалити відповідальність або з надією на інші якості управління) часто застосовується і в бізнесі, і навіть отримала назву Glass Cliff. Наприклад, Елен Джонсон-Серліф, президент Ліберії, перша африканська жінка президент і лауреат Нобелівської Премії миру, була обрана президентом після перехідного періоду, що ознаменував закінчення другої громадянської війни. Після револю-

---

⁴² Список жінок – голів держав та урядів (станом на 18 червня 2019 року). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_женщин_—_глав_государств_и_правительств.

ції прийшла до 6-річного президентства і Віолета Чаморро в Нікарагуа⁴³.

Однак даний механізм, якщо брати історичну ретроспективу, зайвий раз довів здатність жінок до управління у кризових умовах. Це стосується і Маргарет Тетчер, обраної після того, як консервативна партія програла вибори два рази поспіль, і Голди Меїр, що стала прем'єр-міністром Ізраїлю після смерті попереднього глави уряду, і Ангели Меркель, яка очолила християнсько-демократичну партію після того, як репутація її попередника була заплямована корупційним скандалом, і деяких інших політиків. У чому ж тут справа? Діана О'Брайєн припускає, що жінок обирають лідерами тоді, коли є високий ризик організаційної катастрофи або провалу, називаючи це «ефектом скляної гори»⁴⁴. З одного боку, диверсифікація виборчих механізмів, що дають непогані шанси жінці очолити країну або важливий державний орган, і розширення можливостей управління за рахунок інформаційних технологій, створюють позитивну динаміку дотримання гендерного політичного паритету в світі. Однак цей процес має і зворотний бік. Збільшення кількості жінок на вищих державних постах пропорційно збільшенню труднощів, пов'язаних із політичним керівництвом у різних сферах. Сьогодні сучасним жінкам-політикам доводиться проявляти особливу гнучкість і чудеса дипломатичного етикету. Треба сказати, що і їх попередницям було нелегко, але у XX столітті політика ще будувалася за чесними правилами, а світ не знав що таке фейкова інформація, тотальна пропаганда і гібридна війна.

---

⁴³ *Tsimaylo V.* Не женское дело – быть президентом. URL: <https://snob.ru/profile/30980/blog/130863>

⁴⁴ *Karen Beckwith, Diana Z. O'Brien* Here's why Theresa May will become Britain's first female leader since Thatcher. July 12, 2016. URL: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/07/12/heres-why-theresa-may-could-become-britains-first-female-leader-since-thatcher/?noredirect=on&utm_term=.fff5d2da211c.

У таких реаліях досягнення президентів і прем'єр-міністрів Бразилії, Ісландії, Німеччини, Чилі, Коста-Ріки або Литви виглядають абсолютно фантастичними. Навіть незважаючи на те, що стосовно Ділми Русеф велося судове переслідування за корупційні дії, а жінки – політичні «довгожителі» очолюють здебільшого маленькі держави. Об'єднуючою особливістю сучасних жінок-політиків світового класу є те, що усі вони мають твердий характер і волю до перемоги. Так, Мішель Бачелет подалася в політику, коли її батько став жертвою режиму Піночета, Лаура Ченчілья представляє сучасний тип латиноамериканської жінки, перебуваючи в розлученні і виховуючи дорослих дітей від різних шлюбів, а Даля Грібаускайте надала перевагу політиці перед сімейним життям. Багато з них, як та сама Грібаускайте або Колінда Грабар-Кітарович, до моменту свого обрання працювали на міністерських постах і в міжнародних організаціях.

Як би там не було, а в сучасних умовах політична кар'єра для жінки – це серйозний виклик і... велика жертва. Тому обговорюючи питання, пов'язані із формуванням пострадянського образу жінки-політика, не варто сильно абстрагуватися від носія цього типажу. За кожними теоретичними викладками стоїть доля конкретної жінки, що обрала цей непростий шлях. Інша справа, що компенсацією за такі титанічні зусилля при успішному результаті стане процвітання твого народу, безпека планети і посмертна слава. Усвідомлення цих високих цілей допоможе увійти в історію деяким жінкам із ще однієї тепер вже незалежної республіки колишнього Союзу – України.

ГЛАВА 5.

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Сучасні демократичні держави, намагаючись адаптуватися до нових викликів, практикують, переважно, комбіновані моделі управління. Цей новий політичний стиль, підтримуваний суспільством зсередини, покликаний зберегти національне надбання окремих країн, їх безпеку, прийнятний рівень комфорту і демографії. Проект всесвітньої глобалізації виявився нездатним протистояти варварству, як і багато століть тому за часів Римської імперії. Світ стає жорсткішим, а міжнародному праву все складніше виконувати свою гуманітарну функцію. Майбутнє людства залежить від держав, які демонструють стабільні темпи економічного зростання, поважають природні права людини і здатні самостійно або в кооперації протистояти зовнішнім загрозам.

Україна в цих глобальних обставинах опинилася перед простим вибором: або проводити болючі системні реформи і наближатися тим самим до стандартів життя розвинених демократій, або залишатися в числі країн «третього світу» з усіма ознаками відсталості в усіх сенсах держави. Однак успіх у цій справі неможливий без звернення до права як соціальної цінності, без справедливого і ефективного регулювання суспільних відносин і налагодженого функціонування сервісних інститутів. Щоб прийти до розуміння переваг сервісної моделі державного управління, незалежній Україні знадобилося більше чверті століття і дві революції.

Треба сказати, що незалежною Україна ніколи не була. Постулати, проголошені прийнятою у 1996 році Конституцією, залишилися переважно порожнім звуком. Складні політико-соціальні процеси всередині країни, болючі економічні реформи, безвідповідальність і низька кваліфікація управлінців з «вищої ліги», цинічне зрощування великого бізнесу з політикою і інші деструктивні фактори так і не дозволили наблизитись Україні до стандартів «західної» демократії. Кульмінацією провального керівництва і громадської інфантильності став прихід до влади у 2010 році Віктора Януковича. Кланове корумповане управління країною, демонстративна відмова від європейського вектора розвитку, силовим способом нав'язана керівництвом Росії, тотальне нехтування правами людини, призвели до політичної кризи і фактичного усунення 4-го президента України від влади.

Події 2014 року не тільки надали потужний демократичний імпульс у розвитку української держави, підняли рівень національної самоідентифікації багатьох українських громадян незалежно від їх етнічного походження, а й позитивним чином вплинули на динаміку політичної активності наших співвітчизниць. У результаті дострокових парламентських виборів у вищій законодавчий орган країни від проєвропейських партій потрапило чимало сміливих українок, які не побоялися взяти на себе відповідальність за проведення важливих для країни реформ. Не оцінюючи роль і значення цих партій у побудові нової України, слід, однак, визнати той факт, що саме жінки-депутатки запустили процес «політичної емансипації», і це все частіше має прояв у різних державних рішеннях. Їх активність змусила знову звернутися до питань гендерної рівності в політиці і спровокувала хвилю інтересу жіночих рухів до участі в реформуванні держави. Політична практика останніх років, особливо на тлі некомпетентності багатьох чоловіків з «вищої ліги», все частіше говорить про появу нової генерації жінок, які з головою занурилися у вирішення важливих для країни завдань. Головне пояснення цьому феномену – криза 2014 року

і зовнішня загроза. Здається, українські жінки інтуїтивно відчули, що їхня країна підійшла до критичної межі, за якою – прірва, що вже досить сидіти по кухнях і спостерігати, як руйнуються звичні підвалини, знищуються етнічні ознаки держави. Знову історія звалила на плечі жінок важкий вантаж проблем, зажадавши зайвий раз довести силу «слабкої» статі.

У рейтингу «100 найвпливовіших жінок України», складеному редакційною колегією журналу «Фокус» у 2018 році⁴⁵, явно проглядається запит суспільства на оновлення еліт, що сформувався відразу після Революції гідності.

У цьому списку більше половини жінок – це народні депутатки або державні службовці на високих постах. Без перебільшення можна сказати, що вперше за більш ніж двадцять років неефективної організації держави, створилися умови для реалізації «позитивного потенціалу» для жінок, які почали відчувати свою значимість у сучасних реформаторських процесах. Те, що у цивілізованому суспільстві така діяльність явно асоціюється з успіхом, зайвий раз підтверджує складений у 2019 році журналом «Новое время» рейтинг найуспішніших жінок України, куди увійшли 13 жінок-політиків⁴⁶.

Справедливості заради треба сказати, що і до описаних подій в Україні вже функціонував жіночий рух, що об'єднував багатьох наших співвітчизниць з різних регіонів. Своєрідна

⁴⁵ Первые среди равных. 100 самых влиятельных женщин Украины. URL: <https://focus.ua/ratings/409989-pervye-sredi-ravnykh-100-samykh-vliyatelnykh-zhenshhin.html>.

⁴⁶ НВ назвал топ-100 найбільш успішних жінок України. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/nv-nazvav-top-100-naybilsh-uspishnih-zhinok-ukrajini-50009498.html?prefer_lang=ukr.

хронологія жіночої участі в політичних процесах незалежної України складена гендерної політологією – однією з наймолодших вітчизняних наук. В авангарді дослідників цієї нової для незалежної республіки проблеми стояли гуманітарії, які володіли іноземними мовами і тяжіли до західних теорій демократії. Усвідомлення на високому рівні важливості і структури гендеру як самостійного об'єкта суспільствознавства починалося саме з перекладів класичних феміністських текстів. Потреба в даній області знання визначалася, в тому числі, і тим, що досягнення справжньої рівності між статями проголошувалося в незалежній Україні як одна з необхідних умов переходу від радянського ладу до демократії.

В Україні радянського періоду гендерні питання розглядалися в рамках офіційної марксистської парадигми. Вважалося, що досягнення рівності статей можливо тільки в результаті ліквідації соціально-економічного ладу, заснованого на приватній власності та експлуатації трудового класу. Практика «реального соціалізму» включала в себе як державний патерналізм по відношенню до жінок, їх успіхи у багатьох «чоловічих» сферах життя, так і горезвісний «подвійний тягар», який виражався у вимогах поєднувати роботу з обов'язками домогосподарки⁴⁷. У новому українському суспільстві, в нових умовах формування його соціальної структури, був сформульований і новий запит на критичне осмислення радянського досвіду у вирішенні проблем, пов'язаних із забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. На цьому тлі поступово намітилося протистояння двох тенденцій: з одного боку, пропонувалося залишити «нормальні» відносини, пов'язані із традиційними для громадського уявлення ролями чоловіка-годувальника і жінки-домогосподарки, з іншого – прийняти західні моделі гендерних від-

---

⁴⁷ Ушакин С. Поле пола. Вильнюс: Изд-во Европ. гуманит. ун-та. Москва: Вариант, 2007. 320 с.; Здравомыслова Е., Темкина А. Кризис маскулинности в позднесоветском дискурсе. О муже(Н)ственности: сборник статей / под ред. С. Ушакина. Москва: Новое лит. обозрение, 2002. С. 432–451.

носин, що ґрунтуються на ідеології ліберального фемінізму. Як зазначає Ірина Грицай, протиріччя цих тенденції не втратили актуальність і в наш час, що не дозволяє, в кінцевому рахунку, створити Україні свою модель гендерних відносин, яка б відповідала прагненню інтегруватися в європейські співтовариства і здійснити ефективну конвергенцію європейського права⁴⁸.

Українському жіночому руху 1990-х років була властива певна роз'єднаність, орієнтація на швидкі практичні результати, а також прагнення підняти на державний рівень питання жіночої присутності у великій політиці. Одна із засновниць жіночого руху за рівні пра-

Тамара Мельник

ва Тамара Мельник згадує про свою діяльність того періоду: «...Виступала з лекціями про проект Конституції України, який обговорювався до її прийняття, і про внесення в неї статті про рівність статей, брала участь у лекторіях з питань розвитку громадянського суспільства, демократичних рухів, писала звернення від суспільства в державні органи і не раз виступала з ідеєю створити державну структуру з питань становища жінок і затвердження рівності статей, була кандидатом на виборах до Верховної Ради 1994 року як член Жіночого товариства...»⁴⁹. Жіночі громадські організації і жіночі рухи з різних регіонів України були змушені боротися зі стереотипами про роль жінки в суспільстві, вести з цього приводу агітаційну роботу серед населення і представників влади, здійснювали експертну та

⁴⁸ Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт.: Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. Київ: Хай-Тек Пресс, 2018. С. 11.

⁴⁹ Інтерв'ю з Тамарою Мельник про історію гендерної політики в Україні. URL: <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-tamaroyu-melnik-pro-istoriyu-gendernoi-politiki-v-ukraini-134455.html>.

просвітницьку діяльність з питань рівності прав чоловіків і жінок, піднімати гострі соціальні проблеми. Сьогодні, через багато років плідної роботи переважно громадського сектора та наукової спільноти, ситуація у сфері гендерних відносин почала змінюватися на краще. Перехідний період у становленні держави, проведення болючих для країни реформ, процеси зближення з міжнародним і європейським правом, зацікавленість авторів вітчизняної науки питаннями забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних наукових сферах – ці та інші фактори явно посприяли підвищенню рейтингу гендерних проблем в очах політиків, громадських активістів і пересічних громадян.

Політика забезпечення рівних прав чоловіків і жінок сьогодні в Україні стає все більш популярним об'єктом обговорень експертним співтовариством і окремих досліджень на професійному науковому рівні. У загальному розумінні, гендерну політику розглядають як комплексну, цілеспрямовану діяльність держави, міжнародних та неурядових організацій, яка здійснюється ними безпосередньо і побічно на національному та регіональному рівнях, спрямовану на інтеграцію гендерного підходу в усі сфери політики як засобу ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі та досягнення рівного розподілу економічних, соціальних і політичних ресурсів між жінками і чоловіками⁵⁰. Активне впровадження базових європейських цінностей в суспільну свідомість сьогодні формує більш жорсткий запит на відновлення гендерного балансу в керівництві державою і створення раціонального механізму управління країною на всіх рівнях. Саме тому просування жінок у владу має розглядатися Україною як інструмент сталого розвитку суспільства в традиціях реальної демократії.

---

⁵⁰ Левченко К. Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти): дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2003. С. 103–104.

Паритет у забезпеченні рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у політиці безпосередньо впливає на рівень захисту прав людини. Практика показує, що державам, які мають у своїх парламентах і урядах 25–30 % жінок, вдається більш успішно вирішувати проблеми, пов'язані з охороною материнства і дитинства, прав дитини, соціальним захистом. Тому цілком природно, що побудова дійсно демократичного суспільства, де дотримуються базові права людини, включає в себе дуже важливу складову – повну рівноправність жінок аж до паритету з чоловіками в урядах, парламентах і в усіх інститутах держави. Дуже добре цю аксіому демонструє так званий індекс міграційної привабливості. Останні кілька років головним об'єктом міграції, насамперед незахищених груп населення, залишаються розвинені країни з високими соціальними стандартами життя, перш за все мова йде про країни Європейського Союзу, де рішенням гендерних питань приділяють багато уваги. Звичайно, інтенсивна міграція створює кризову ситуацію в самому ЄС, однак це зовсім інша тема.

У глобальному дослідженні Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum) «Індекс гендерного розриву» (The Global Gender Gap Index), проведеному у 2018 році⁵¹, Україна за рівнем гендерної рівності зайняла 65 місце з можливих 149, погіршивши, однак, свої позиції на 6 пунктів у порівнянні з попереднім роком. У дослідженні вимірюється розрив серед чоловіків і жінок за різними показниками в таких сферах, як економічна участь і можливості, рівень освіти, здоров'я та тривалість життя, а також реалізація політичних прав. Традиційно мляве рішення гендерних проблем в Україні пов'язане з неналежним забезпеченням політичних прав і свобод саме жінок.

Збалансованість представництва чоловіків і жінок у загальнонаціональних і місцевих органах влади є одним із головних елементів гендерної політики та, мабуть, визначальним

---

⁵¹ The Global Gender Gap Index 2018. URL: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2018/the-global-gender-gap-index-2018>.

фактором встановлення гендерного паритету у забезпеченні політичних прав в Україні. Пожвавлення дискусії про надання жінкам більших можливостей для реалізації власного потенціалу в політиці пов'язано з виборами до Верховної Ради України, що пройшли у 2014 році. Незважаючи на те, що Україна, за даними Міжпарламентського союзу, займає аж 156 місце в рейтингу тільки з 11,6 % жінок (49 осіб) у Верховній Раді⁵², таку кількість жінок у вищому представницькому органі нашої держави можна вважати проривом. Адже, як свідчить статистика, наприклад, після виборів до Верховної Ради України 2002 року жінки склали лише 6,2 % від загальної кількості парламентаріїв. Для отримання об'єктивної картини щодо забезпечення гендерної рівності в українському парламенті слід привести офіційні показники різних скликань щодо кількості жінок у Верховній Раді починаючи з 2000-х рр.: IV (2002–2006 рр.) скликання – 6,2 % (28 осіб); V (2006–2007 рр.) і VI (2007–2012 рр.) скликання – 9,3 % жінок (по 42 особи); VII скликання (2010–2014 рр.) – 10,2 % жінок (46 осіб)⁵³. Тобто, починаючи з 2002 року кількість жінок у Верховній Раді України зросла вдвічі, проте, не досягла бажаної позначки у 25–30 %. Вирішальним фактором, який може вплинути на поліпшення показників партійного представництва жінок в Україні, є впровадження гендерних квот. Як показує міжнародна статистика, у 1995 році жіночі квоти «спрацювали» в невеликому числі держав, тоді як у 2017-му – більш ніж у 120.

Дискусії, що розгорнулися в Україні після 2014 року, пов'язані із впровадженням механізму гендерного квотування, і навіть подальше його законодавче оформлення, на жаль, не справили належного резонансу, про що свідчать результати місцевих виборів, що пройшли у 2015 році. На відміну від ін-

---

⁵² Women in National Parliament. Situation as of 1st February 2019. URL: <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm>.

⁵³ Сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list.

ших європейських країн, які успішно застосовують цей метод і в даний час, в нашій країні ідея квотування ніяк не може адаптуватися в нових, пострадянських умовах. Наприклад, в Ісландії і Швеції політичні партії, що йдуть на вибори, включають у свої виборчі списки однакову кількість чоловіків і жінок. У Норвегії закон про квоти поширюється на усі громадські організації і на участь жінок у керівництві компаніями. Законодавством Франції для політичних партій, які беруть участь у виборах, передбачена норма, відповідно до якої у списках кандидатів має бути не більше 50 % осіб однієї статі. Ефективність гендерних квот демонструють не тільки європейські держави. Так, у Мавританії – мусульманській країні, розташованій в Західній Африці – після демократичної революції і впровадження гендерних квот жінки-депутати складають половину національного парламенту. В Японії парламент нещодавно прийняв закон, який заохочує включення жінок-кандидаток у виборчі списки політичних партій. Квоти жіночого представництва на виборах в органи державної влади введені в багатьох країнах світу, а в Греції, Бразилії, Коста-Ріці, Чорногорії, Домініканській Республіці, Боснії і Герцеговині, Перу, Індонезії, Парагваї і Сербії передбачено механізм резервування місць у парламенті для жінок.

Особливий інтерес представляють країни Європейського Союзу, які перебували свого часу під гнітом тоталітарного ладу. Так, до вступу в ЄС, такі країни, як Хорватія, Іспанія, Литва, Польща і Португалія відрізнялися низьким представництвом жінок у парламенті. Після набуття членства в ЄС поступово відбувається зсув у суспільній свідомості, що мало вираз у зміні соціальних стереотипів, пов'язаних з участю жінок у політиці. Після кількох виборчих циклів, кількість жінок у парламентах цих країн збільшилася в рази з подальшою консервацією їх чисельності на рівні 10–14 %. Виняток склала хіба що Угорщина, яка в соціалістичний період мала більш високий показник представництва жінок у законодавчій владі, не в останню чергу завдячуючи виборчим квотам. Однак їх скасування і перехід країни до моделі вільних виборів ці показники істотно знизили.

Сьогодні середня цифра кількості жінок в парламентах країн ЄС коливається навколо 21–22 %, але жодна з країн не змогла перетнути оптимальної межі у 50 %. Більшість політичних партій в ЄС продовжують очолювати чоловіки, а чоловічі стилі керівництва і партійні культури, що сформувалися, як і раніше є перешкодою для жінок в їх бажанні брати активну участь у партійному будівництві.

Підписавши у 2014 році Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна прийняла на себе зобов'язання і з встановлення гендерного паритету в політичній сфері. Проте активізація боротьби українських жінок за свої політичні права обумовлена більшою мірою виникненням у країні кризової суспільно-політичної ситуації, яка характеризується наявністю зовнішньої загрози від Росії і необхідністю проведення важливих реформ для успішної інтеграції в глобальну спільноту розвинених країн. На жаль, якісний сплеск активності жінок у політичній сфері був викликаний не еволюційними, а скоріше, революційними причинами, що, однак, позитивним чином вплинуло на весь політичний ландшафт сучасної України, наповнений переважно чоловіками-політиками, які давно втратили довіру виборців і міжнародних партнерів. Шлях досягнення Україною гендерної рівності виявився тернистим, а спроби впровадити правові механізми, які б сприяли збільшенню представництва жінок у вищій політиці, як і раніше, наражаються на опір старої «політичної гвардії» при негласній співучасті українського консервативного суспільства. Однак навіть на цьому тлі голоси наших співвітчизниць, які стрімко увірвалися у безпрецедентній для незалежної України кількості до вищих органів влади, звучать все голосніше і чіткіше.

ГЛАВА 6.

ЖІНКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Як багато з майже 23 мільйонів українських жінок зважаться сьогодні зайнятися політичною діяльністю? Скільки з них здатні принести користь, перебуваючи на певній державній посаді? Як за короткий проміжок часу домогтися підвищення жіночого представництва у вищих органах влади на рівні хоча б 30–35 %? Для того щоб міцно стати на шлях сталого розвитку, Україна повинна знайти відповіді на ці важливі питання. У наш динамічний час, час технологій, що стрімко розвиваються, необхідно вже зараз активно діяти для досягнення потрібного країні результату. Іванна Климпуш-Цинцадзе вважає, що для цього необхідно зберегти тренд на квоти і посилити відповідальність політичних партій за їх дотримання як на рівні місцевих виборів, так і загальнодержавних⁵⁴. Автори аналітичного звіту «Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь»⁵⁵ пропонують більш конкретні стра-

---

⁵⁴ «Сохранить тренд на квоты и предусмотреть ответственность за их соблюдение». Іванна Климпуш-Цинцадзе о том, как увеличить количество женщин в политике (16.02.2018). URL: <https://www.ipg-journal.io/aktualnaja-tema/zhenshchiny-v-politike/statja/show/sokhranit-trend-na-kvoty-i-predusmotret-otvetstvennost-za-ikh-sobljudenie-469>.

⁵⁵ Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь. Аналітичний звіт за результатами роботи шести фокус-груп за участю жінок – депутаток та кандидаток в депутати обласних, міських та районних рад / Скорик М. М. Київ: ТОВ «ІТЕМ ЛТД», 2014. 64 с.

тегії: створення жіночих шкіл політичного лідерства, баз даних перспективних кандидаток, впровадження гендерно рівного розподілу домашніх обов'язків, розробка власної політичної стратегії; солідарність з іншими жінками і мережева взаємодія з жіночим громадським сектором, жіноча міжпартійна солідарність і політичне наставництво для початківців.

Дійсно, досвід багатьох країн світу показує, що у просуванні жінок у політику велику роль відіграє партійне будівництво. Сучасні соціологічні дослідження говорять, що значна кількість жінок останнім часом обирається в європейські парламенти від лівих партій – соціалістичних, соціал-демократичних і зелених. Однак ідеологічна платформа для жіночого політичного руху в цьому випадку не настільки важлива – в нашій країні складно уявити появу ультранаціоналістичних або відверто профашистських партій під керівництвом жінки. У всякому разі, такі прояви, враховуючи ментальність наших співвітчизниць, не матимуть масового характеру. Головним представляється вміння жінок консолідуватися в партійні структури, особливо на місцевому рівні, знаходити компроміси між собою і з громадськими організаціями, активістами, підприємцями, представниками науки і іншими небайдужими суб'єктами, основні зусилля яких ось вже котрий рік спрямовані на відродження України, створення сервісної держави із сильною економікою і високим рівнем обороноздатності.

Питання часу в сьогоднішніх умовах стоїть дуже гостро. Наприклад, Швеції, після прийняття Закону про рівноправність чоловіків і жінок у 1980 році, для досягнення серйозних результатів у сфері гендерної політики знадобилося більше 20 років. Декілька десятків років знадобилося для стабільного політичного успіху американських жінок-сенаторів, таких, наприклад, як Барбара Мікульські. (Після проміжних виборів 2018 року жінки складають рекордні з 1992 року 20 % складу Конгресу, а таке скромне у порівнянні з країнами Європи представництво довгий час пояснювалося небажанням жінок йти на вибори). Іншими словами, є досвід різних країн, який слід враховувати, що

істотно скоротить час у вирішенні цих питань. Однак в Україні поки не проглядається серйозна державна підтримка, пов'язана із розширенням заходів щодо просування жінок у владу. У той же час не можна сказати, що певна робота в цьому напрямку не ведеться, і для початківців жінок-політиків ситуація далеко зовсім не безнадійна. Принцип гендерної рівності закріплено у Конституції, де у ст. 21, 23, 24 проголошено рівність чоловіків і жінок у всіх сферах життя. З початку 1990-х років прийнято ряд нормативно-правових актів, що підвищують роль жінок у системі державної влади. Ключове значення в законодавчому закріпленні ідеї гендерної рівності має Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», прийнятий у 2005 році. В закони, що регулюють вибори в загальнонаціональний і місцеві представницькі органи, внесено зміни, що стосуються впровадження гендерних квот. Однак всі ці документи, на жаль, не були підкріплені необхідними процедурами реалізації та фінансовою підтримкою. Саме тому на їх основі і не виник реальний механізм просування жінок у владу.

Одним з бар'єрів, що перешкоджають активній інтеграції жінок у політичний процес, є «недооформлення» принципу гендерної рівності у відповідні конкретні норми виборчого законодавства. Зараз в українському парламенті знаходиться проект закону, який передбачає впровадження гендерної квоти у прохідній частині виборчого списку, за невиконання якої передбачається санкція у вигляді неприйняття документів від політичної партії, а також проект Виборчого кодексу з 30-відсотковою квотою стосовно жінок-кандидаток у народні депутати, причому у кожній п'ятірці має бути не менше двох осіб однієї статі. І хоча деякі експерти справедливо вважають, що квота у 30 % замала і не забезпечить рівного представництва жінок в парламенті⁵⁶, ці законодавчі ініціативи в разі їх прийняття ста-

---

⁵⁶ Денис Ковриженко: «Відкриті списки не сприяють дотриманню гендерної квоти» (27.06.2018). URL: <http://50vidsotkiv.org.ua/denis-kovrizhenko-vidkriti-spiski-ne-spriyayut-dotrimannyu-gendernoyi-kvoti>.

нуть проривом, оскільки ще зовсім недавно депутати не хотіли навіть обговорювати гендерні питання. Таке впровадження гендерної квоти дало б можливість багатьом жінкам бути представленими в органах місцевої влади. Однак це лише перший крок на шляху до досягнення гендерної рівності. Наступним етапом впровадження європейських стандартів у цій сфері повинні стати заходи щодо збільшення жіночої присутності на керівних посадах органів виконавчої влади, адже за всю історію незалежності України серед міністрів було всього 5 % жінок.

У цілому, загальнодержавна дискусія про механізми просування українських жінок до влади має деяку подвійність. З одного боку, розвиток демократії в нашій країні вимагає визнання гендерного паритету в політиці і розробки практичних кроків щодо його впровадження. (Для цього за останні кілька років формально створені на рівні органів державної влади всілякі посади, департаменти, міжвідомчі ради та комісії)⁵⁷. З іншого боку, дуже помітно бажання відкласти в «довгий ящик» прийняття принципових юридичних рішень, які зобов'язували б партії серйозно готувати до виборів жінок-кандидатів у депутати всіх рівнів влади. Політична риторика з даного питання підміняє серйозне юридичне опрацювання механізмів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. У дослідженні «Участь жінок у політиці і процесі прийняття рішень в Україні» вказано, що «українська політична еліта оперує на рівні політичних декларацій, одночасно практичного впровадження існуючого гендерного законодавства та політик майже немає»⁵⁸.

Безпосередньо ідея введення норми, яка забезпечує гендерний баланс при складанні списків кандидатів у структури

---

⁵⁷ Наприклад, Урядовий уповноважений з питань гендерної політики, відділ гендерної політики Департаменту сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми Міністерства соціальної політики України та ін.

⁵⁸ Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегія впливу. Київ, 2011. С. 7.

влади, довго викликала відторгнення в українських політичних колах. Намагаючись утримати владу у своїх руках якомога довше, представники правлячого класу під будь-якими приводами не бажають розглядати таке нормування в якості пріоритетного кроку державної політики, спрямованої на вирівнювання можливостей чоловіків і жінок у політичному управлінні. І знову ми приходимо до того, що питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків – це багато в чому питання політичної волі. Показовою у цьому плані є Франція. Поки правляча партія не була зацікавлена в жінках, то ні в уряді, ні в парламенті їх майже не було. Тільки президент республіки Еммануель Макрон оголосив орієнтацію на гендерну політику, як жінки стали активно перемагати на виборах. У чинному французькому парламенті рекордна кількість жінок – близько 40 %, причому більшість з них зайшли саме за списком партії президента. Раніше французький лідер також призначив новий уряд, в якому посади порівну поділили жінки і чоловіки.

У попередніх розділах вже розглядалося питання впливу форми державного правління і політичного режиму на збільшення представництва жінок у вищій політиці. Рівність прав і можливостей чоловіків і жінок дотримується в живому середовищі, що забезпечується демократичними процесами, але в сучасній Україні відчувається гостра нестача чесного парламентаризму і громадських ініціатив. Як у порівняльній перспективі виглядає представництво жінок у владі в нашій країні і у світі в цілому? Жінок у світі – понад 3 мільярди осіб. В середньому вони становлять половину або трохи більше половини населення будь-якої країни. Виборче право в більшості країн жінки отримали пізніше чоловіків. Дані Women in National Parliament показують, що багатьом країнам вдалося домогтися представництва жінок у парламентах на рівні однієї третини і більше від загального числа депутатів. За другу половину ХХ століття відсоток жінок у законодавчих органах влади в країнах, що мають парламенти, виріс в 4 рази. Україна з 193 країн світу за процентними показ-

никами кількості жінок у парламенті займає всього 143 місце⁵⁹. Чому так відбувається? Причин багато: це і слабкість розвитку інститутів громадянського суспільства, і невисока політична активність самих жінок, і низький рівень розвитку демократії, і недостатня нормативно-правова база. Але головний, думається, фактор, який суттєво стримує просування жінок нашої країни в політику і владу – це стійке збереження в суспільстві соціально-культурних патріархальних традицій і стереотипів. Що говорити, якщо 70 % українських чоловіків досі вважають, що місце жінки на кухні⁶⁰!

У цьому світлі не менш важливим питанням є *зміна суспільної свідомості* на користь жінок, які прагнуть у політику. Як не парадоксально це прозвучить, але ставлення суспільства до жінки-політика безпосередньо залежить від змісту і результатів цієї самої політики. Таке взаємопроникнення відбувається через надмірну політизацію населення, значна частина якого постійно або залучена в політичний процес, або уважно за ним спостерігає з подальшим емоційним обговоренням. Встановлення рівності прав і можливостей чоловіків і жінок у політиці відбувається в умовах вітчизняної «боротьби за владу» з її особливостями і всіма недоліками. Українська політика, її ставлення до гендерного паритету, незважаючи на впевнений проєвропейський рух, як і раніше, характеризується підвищеним консерватизмом і традиційністю у постановці своїх цілей і завдань. Це пояснюється збігом низки обставин, у першу чергу недооціненістю жіночої компоненти в державному політичному управлінні. Жінки в Україні, маючи більш високий рівень освіти, залишаються незатребуваними, особливо в органах місцевого самоврядування. Держава і суспільство вважає за краще не по-

---

⁵⁹ Women in National Parliament. Situation as of 1st February 2019. URL: <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm>.

⁶⁰ Соцопитування: 70 % українських чоловіків вважають, що місце жінки на кухні. URL: <https://narodna-pravda.ua/2018/06/14/sotsopytuvannya-70-ukrayinskyh-cholovikiv-vvazhayut-shho-mistse-zhinky-na-kuhni>.

мічати «лежачі під ногами» ресурси економічного і соціального розвитку, пов'язані із оптимізацією гендерних відносин у суспільстві, закликаючи до традиційних форм поділу праці між чоловіками і жінками.

В цих умовах зміна суспільної свідомості лягає на плечі самих жінок, багато з яких після 2014 року беруть активну участь у політичних процесах і можуть продемонструвати непогані результати. Шкода, що

деякі з жінок, перебуваючи на відповідальних державних посадах, досі живуть старими підходами до виконання своїх обов'язків, отримуючи за свою «правильну» діяльність непогані матеріальні бонуси. Але у відкритому суспільстві, де журналістами активно і доказово проводяться розслідування, така поведінка не може не позначатися негативно на репутації політика або управлінця. З іншого боку, це служить деяким природним відбором серед жінок-політиків, що відсіває «непотрібний матеріал» і створює справжню політичну еліту з «жіночим обличчям». В цьому відношенні куди більш показовим є приклад Ірини Герашенко та Олени Зеркаль, які рятують життя наших солдатів і відстоюють від імені України принципи міжнародного права.

Але не слід думати, що сексистські настрої у суспільстві – це унікальна риса українців. Багато демократій і зараз не можуть похизуватися толерантним ставленням до жінки, яка прагне до влади. Останні вибори президента в США, навіть якщо винести за дужки «російський слід», показали, що американське суспільство ще не готове довірити жінці таку високу посаду. Прем'єр-міністру Нової Зеландії Джастін Ардерн, незважаючи на популярність і успішний приклад державного керівництва її попередниці Хелен Кларк, під час виборчої кам-

панії довелося зіткнутися із серією сексистських питань у душі: чи зможе вона управляти країною, якщо, наприклад, у неї з'являться діти. В Конституції Ірландії досі існує стаття, яка називає основною роллю жінки роботу по дому. Ці застарілі стереотипи, що блокують усвідомлення важливості жінки в політичних процесах, можна зруйнувати тільки особистим прикладом. Зневажливі висловлювання у бік жінки деяких вітчизняних політиків не тільки говорять про їх погане виховання і скромні інтелектуальні здібності, але і повинні бути предметом розгляду такої негідної поведінки в дисциплінарно-етичних комісіях, створених при кожному державному органі.

Головним каталізатором зміни української суспільної свідомості на користь збалансованої гендерної політики залишається процес глобалізації світової спільноти і участь у ньому нашої держави. З падінням «залізної завіси», здобуттям незалежності і активізацією контактів з європейськими організаціями, у практику органів державної влади міцно увійшли такі поняття, як «гендерна інтеграція», «гендерне квотування», «гендерний мейнстрім» і багато інших. Однак глобалізація впливає на зміну громадської свідомості не тільки через інфільтрацію нових термінів. Набагато більш серйозним є фактор міграційної активності наших співгромадян, які зі встановленням безвізового режиму з ЄС у великій кількості перетинають державні кордони країн Європи і отримують можливість реалізувати себе в абсолютно інших умовах. Відбувається складний процес зміни концептуальних підходів до вирішення гендерних питань, зміни притаманних українському соціуму власних звичаїв і традицій, що впливають, у тому числі, і на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Державі все частіше доводиться пояснювати міжнародному співтовариству окремі позиції в цьому питанні. Це може призвести до вкрай важливих для розвитку українського суспільства наслідків і навіть вплинути на темпи європейської інтеграції, адже вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків відповідно до прийнятих в Європі демо-

кратичних стандартів неодмінно потягне за собою і прийняття гендерних норм, що може, у свою чергу, стати причиною майбутніх політичних протистоянь і соціальних конфліктів. Таку ситуацію обтяжує релігійна ідеологія, підтримуючи традиційний для нашого етносу патріархальний гендерний уклад⁶¹.

Високий рівень дискусії з приводу гендерного паритету, в тому числі і у політичній сфері, задає *українська наука*, в якій, приємно зазначити, працює 46 % наших співвітчизниць. Саме в наукових дослідженнях можна зустріти аргументовану позицію з цієї проблеми, як і всілякі пропозиції щодо її вирішення. Ми вже згадували роль політології в систематизації гендерних процесів в Україні, проте рівність статей є настільки об'ємним явищем, що їм займаються такі наукові галузі, як історія, філософія, юриспруденція, соціологія та багато інших. Актуалізація питань, пов'язаних із забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, відбувається і завдячуючи роботі спеціалізованих наукових установ: Київського інституту гендерних досліджень, Центру правових досліджень гендерної політики при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Центру гендерних досліджень Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту, Центру гендерних досліджень і освіти Маріупольського державного університету та багатьох інших. З недавніх пір до них приєдналася і очолювана Ларисою Наливайко Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем правового статусу внутрішньо переміщених осіб і забезпечення гендерної рівності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Однак наукове усвідомлення питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків має і певні недоліки. Якщо познайомитися з публікаціями на гендерну темати-

---

⁶¹ Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт.: Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. Київ: Хай-Тек Пресс, 2018. С. 11.

ку за останній час, то можна помітити однотипність проблем, які відтворюються з року в рік вітчизняними авторами. До цих проблем, що гальмують «гендерну революцію» в Україні, відносять зайвий консерватизм суспільства, зарозумілість політиків на адресу своїх колег жіночої статі, що виражається в сексистських висловлюваннях і, з недавніх пір, – недотримання законодавства в частині надання жінкам виборчих квот. Необхідність акцентуватися на цих проблемах має вимушений, об'єктивний характер, оскільки наукова публікація вимагає обґрунтування своєї актуальності, яка підкреслюється, в тому числі, і наявністю недоліків в об'єкті дослідження. Звідси складається враження невикоріненості гендерних проблем, деякої приреченості, ходіння по колу. Здається, настав той момент, коли діагноз вже поставлений і слід зосередити науковий інтелект для розробки механізмів впровадження гендерної політики та контролю над виконанням гендерних норм. Українські жінки давно готові до активного політичного життя, треба лише чітко сформулювати для них програму дії і надати правові можливості для реалізації власного управлінського потенціалу.

Немає сумнівів, що успіх впровадження гендерного паритету в політиці залежить від активності жіночих громадських організацій, а також окремих жінок, що представляють різні регіони України. Як зазначає Тамара Марценюк, хоча в Україні і існують сотні жіночих ор-

Тамара Марценюк

ганізацій, масовими (з точки зору членства та участі в їх діяльності жінок) ці організації не стали. Вони вкрай рідко займаються питаннями участі жінок у політичному житті країни, а вплив жіночого руху на прийняття політичних рішень є досить нез-

начним⁶². Деяка активність спостерігається лише перед виборами, коли ініціативні жіночі групи в черговий раз роблять спроби збільшити своє представництво в органах республіканської або місцевої влади. Так, у 2012 році перед парламентськими виборами за ініціативи Волинської обласної громадської організації «Гендерний центр», Всеукраїнської громадської організації «Жіночий консорціум України», Жіночої демократичної мережі Національного республіканського інституту (IRI) був реалізований всеукраїнський проект «Гендерний моніторинг парламентських виборів 2012», в рамках якого була запропонована ідея створення Мережі Громадського контролю за гендерною рівністю на виборах. Однак одиничні ініціативи жіночих організацій, які спостерігаються в останні роки, поки не вирости в консолідований жіночий рух, здатний ефективно боротися за інтеграцію жінок у велику політику. Більш детальну інформацію з цього приводу можуть дати соціологічні дослідження жіночого руху в Україні, проведені Українським жіночим фондом у 2017 році⁶³.

Мені здається, велику користь у просуванні гендерного паритету в політиці мають приватні ініціативи окремих жінок, що представляють парламент, уряд або працюють у регіональних структурах. Так, за результатами дослідження ставлення в Україні до участі жінки в політиці, проведеного Національним Демократичним Інститутом за підтримки Національного фонду розвитку демократії (NED), Міністерства міжнародних справ Канади (GAC) і уряду Швеції, жінки, які безпосередньо займаються політикою, проявляють активну громадсько-соціальну пози-

---

⁶² *Марценюк Т.* Женщины в политике Украины: вызовы и перспективы гендерной политики. Доклад, сделанный на Втором Международном конгрессе белорусских исследований, секция «Гендерные политики и практики». Каунас, Литва, 2012 г., 28–30 сентября URL: http://gender-route.org/articles/sex_gender_practice/zhenwiny_v_politike_ukrainy_vyzovy_i_perspektivy_gendernoj_politiki.

⁶³ Results of Women's Movement Capacity Assessment in Ukraine. URL: <https://www.slideshare.net/ukrwomenfund>.

цію і наполягають на необхідності збільшення гендерної квоти до 50 %⁶⁴. Позитивним процесом у цьому світлі слід вважати кадрові та організаційні рішення на рівні місцевих державних адміністрацій, таких, як, наприклад, призначення радника з гендерних питань або створення координаційних рад.

Мобільністю та ефективністю донесення інформації, пов'язаної із встановленням гендерного паритету в політичній сфері, характеризуються мережеві проекти. Ось деякі з них: проект «Жінки в політиці»⁶⁵ під модерацією Всеукраїнської громадської організації «Жіночий консорціум України» – є майданчиком для висвітлення інформації про участь жінок у прийнятті рішень на міжнародному, національному та місцевому рівнях, а також їх позиції щодо суспільно значущих подій; проект «Повага» (<http://rovaha.org.ua>) – спрямований проти сексизму в політиці і ЗМІ; «Жінки – це 50 % успіху України»⁶⁶ – соціальний проект, спрямований на активізацію та підтримку жінок у громадському та політичному житті, урівноваження представництва жінок і чоловіків на ключових позиціях заради прискорення створення дійсно європейської моделі суспільства; Український Жіночий Конгрес (<http://womenua.today>) – є постійно діючою публічною платформою, яка формує порядок денний з гендерної політики для Верховної Ради України, Уряду, місце-

---

⁶⁴ Ставлення до жіночої політичної участі в Україні. Дослідження (Лютий 2016). URL: <http://50vidsotkiv.org.ua/stavlennya-do-zhinochoyi-politichnoyi-uchasti-v-ukrayini-doslidzhennya-lyutij-2016>.

⁶⁵ Проект «Жінки у політиці». URL: <http://www.womeninpolitics.org.ua>.

⁶⁶ Проект «Жінки – це 50 % успіху України». URL: <http://50vidsotkiv.org.ua>.

вих громад, приватного і громадського секторів та медіа-спільноти, інші проекти.

Ще однією серйозною проблемою гендерної політики України є вкрай мале представництво жінок у регіональних органах влади. Як і на республіканському рівні, гендерні квоти не спрацювали і на місцевих виборах 2015 року. Поріг у 30 % був подоланий тільки в одній міській раді. Такі показники свідчать про неготовність політичних партій реально підтримувати жінок на виборах. З 214 депутаток міських рад і 252 депутаток обласних рад, обраних за результатами виборів, лідерами партійних списків було тільки 6,1 % і 5,9 % жінок відповідно. Збільшення жіночого представництва в органах влади як фактор стабілізації політичної ситуації в країні та її процвітання в життєво важливих для сучасних спільнот сферах можливе через реалізацію *регіональних пілотних гендерних проектів*. У цьому відношенні достатньо політичної волі парламенту і президента, для того щоб створити на базі певної адміністративно-територіальної одиниці жіночий майданчик, надавши «кермо влади» на п'ятирічний період найбільш активним і компетентним жінкам. Цей проект цілком під силу реалізувати на рівні області, де активність місцевих жінок дозволила їм через вільні вибори зайняти посаду мера обласного центру і створити депутатську більшість у місцевих радах. Після перемоги на виборах обласна вертикаль замикається призначеною на посаду губернатора жінкою, і саме новій «владі з жіночим обличчям» надається свобода дій, зрозуміло, в рамках міжнародного та національного права. У разі успіху, в чому немає сумнівів, подібні проекти повинні поширюватися на інші регіони республіки. Якщо вже у державних мужів немає волі або бажання дати шанс жінці реалізувати себе на республіканському рівні, то зробити подібний проект в одній з 24 областей України цілком можливо.

Отже, в Україні поки немає однозначного ставлення до ідеї рівності чоловіків і жінок у політичному процесі, проте існують всі передумови для створення власної гендерної моделі, яка передбачає широке використання жіночого потенціалу

в управлінській сфері. У будь-якому випадку Україна, претендуючи на роль сильної держави, не повинна демонструвати на глобальному рівні зневагу до прагнення сучасних жінок реалізувати себе в політиці. Рівність можливостей жінок і чоловіків має стати одним із смислів як для політиків, так і для пересічних громадян, розширюючи тим самим внесок нашої держави в розвиток глобального суспільства.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Об'єднані нації, які сповідують принципи демократії, давно усвідомили важливість забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Чому ж міжнародне співтовариство стурбоване цією проблемою? Відповідь лежить на поверхні: гендерна рівність є важливим фактором демократичного розширення механізмів реалізації прав і свобод людини незалежно від її статі, а активне залучення у виробництво жіночого потенціалу сприяє розвитку економіки. Незважаючи на явні переваги гендерного паритету, забезпечення рівних політичних прав і можливостей жінок і чоловіків в Україні, як і раніше, є другорядним завданням. Однак без вирішення цього питання українському суспільству буде складно влитися у сім'ю цивілізованих народів.

Зараз, коли Україна болісно вибирається з кризи, обороняючись «по всіх фронтах», як ніколи гостро відчувається потреба у професійних і чесних менеджерах. У стресових умовах постійно існує спокуса відмовитися від цивілізованих правил, відкинути на час демократичні принципи керівництва державою і ввести жорстке управління для проведення необхідних реформ. Аналізуючи результати діяльності політичного керівництва України за останні кілька десятків років, мимоволі задаєшся питанням: а може, політичні, економічні та соціальні реформи у нашій країні пішли б більш ефективно, без видимої імітації, якби українські жінки мали можливість реально впливати на політику? Інша справа, наскільки ця політика чесна і продуктивна. Існуючі владні партії інфіковані сектантством і являють собою фортецю, відгороджену високою стіною від своїх опонентів і виборців. З таким світоглядом дуже складно знайти взаєморозуміння,

так необхідне для реалізації демократичних процедур у країні. Здається, що жіноча присутність у політиці допоможе зруйнувати ці стіни, зробить боротьбу за владу методом справедливого розподілу доходів і ресурсів, концентрованим виразом чесними людьми своїх професійних здібностей у сфері управління через правові процедури. Рецепт такого успіху криється у природі самої жінки, її унікальному умінні знаходити компроміси і приймати правильні рішення в найскладніших ситуаціях.

Головна проблема полягає у здатності до самоорганізації наших співвітчизниць. Політично активні жінки розсіяні по країні, вони висловлюють свої бажання на регіональному рівні через діяльність громадських організацій або маловідомих партій. Однак зараз існують усі передумови для об'єднання вольових жінок на більш високому рівні, створення інтелектуального ядра жінок-управлінців, здатних приймати стратегічно важливі рішення. Для реалізації цих амбітних проєктів потрібен загальнонаціональний консенсус довіри до жінки, іншими словами, слід кожному виборцю повірити в них, дати їм можливість змінити ситуацію на краще.

Якщо ж рішення гендерного питання буде проходити виключно на теоретичному рівні, то демократичне суспільство, яке сьогодні будується в Україні, буде демократією без жінок і не для жінок. Це буде демократія з домінуючим патріархальним ухилом, де політичне життя для більшості жінок так і залишиться якоюсь другорядною, чужою для їх світу, справою. З огляду на цю аргументацію можна з повною упевненістю стверджувати, що нерівність можливостей жінок і чоловіків у сфері політики є сьогодні однією з найбільш істотних перешкод на шляху демократичних перетворень України. І якщо українське суспільство цього не зрозуміє... Що ж, згадувати про гідність наших співвітчизниць ми будемо, як і раніше, один раз на рік у Міжнародний жіночий день.

Самим же жінкам, хто відчуває в собі силу і має бажання змінити свою країну, хочеться побажати йти вперед, не озираючись на критику злостивців, які дуже скоро матимуть змогу переконатися в тому, що місце української жінки не тільки на кухні.

Науково-популярне видання

Кирило Степаненко

ЖІНКИ В ПОЛІТИЦІ

(СВІТОВИЙ ТА
УКРАЇНСЬКИЙ
ДОСВІД)

Коректор *Людмила Омельченко*

Верстка *Олександр Нечай*

*Фото, розміщені у книзі, взяті з Вікіскладу
(Wikimedia Commons) та інших сайтів,
які є користувачами ліцензій Creative Commons.*

ЛІРА

ВИДАВНИЦТВО
ДРУКАРНЯ

— ДНІПРО —

lira.dp.ua | dniipro.lira@gmail.com

ISBN 978-966-981-222-3

9 789669 812223

Підписано до друку 09.07.2019.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 5,81. Тираж 50 прим.
Замовлення № 216.

Видавництво та друкарня ПП «ЛІРА ЛТД».
49107, м. Дніпро, вул. Наукова, 5.
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 6042 від 26.02.2018.